

OD PROŠLOSTI: OTKUD JA U RATU
KA BUDUĆNOSTI: KAKO KA TRAJNOM MIRU

VLASOTINCE
24.10.2003.

NOVI SAD
28.10.2003.

KRALJEVO
11.11.2003.

NA TRIBINAMA SU GOVORILI
UČESNICI RATOVA NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE:

ADNAN HASANBEGOVIĆ IZ SARAJEVA
DRAGO FRANČIŠKOVIĆ IZ ZAGREBA
GORDAN BODOG IZ ZAGREBA
KEMAL BUKVIĆ IZ ZAGREBA
NERMIN KARAČIĆ IZ SARAJEVA
NOVICA KOSTIĆ IZ VLASOTINCA

INICIJATIVA I ORGANIZACIJA

CENTAR ZA NENASILNU AKCIJU

Ured u Beogradu
Studentski trg 8, 11000 Beograd, SCG
Tel: +381 11 637-603, 637-661
Fax: +381 11 637-603
Email: cna.beograd@nenasilje.org

Ured u Sarajevu
Radnička 104, 71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 212-919, 267-880
Fax: +387 33 212-919
Email: cna.sarajevo@nenasilje.org

www.nenasilje.org

U SARADNJI SA

UDRUŽENJEM BORACA RATA 90. VLASOTINCE
DRUŠTVOM ZA NENASILNU AKCIJU IZ NOVOG SADA
OMLADINSKOM ORGANIZACIJOM KVART IZ KRALJEVA

Dodatak priredile i tekstove
napisale aktivistkinje i aktivisti
Centra za nenasilnu akciju

Adnan Hasanbegović

Helena Rill

Ivana Franović

Milan Colić Humljan

Nedžad Horozović

Nenad Vukosavljević

Sanja Deanković

Tamara Šmidling

0 tribinama, ideji i potrebi

Treba li pričati o ratu?

„Šta je bilo-bilo je! Svi su za to krivi. Rat je zlo. Trebalo bi da se trudimo da sve to što pre zaboravimo. Moramo ići napred.“

Ovakve i slične poruke često čine osnovu odgovora koje dobijamo na pitanje ma u kom se delu naših post-ratnih područja našli. Ljudima je veoma teško da se posle svih strahota koje su protutnjale ovim prostorima ponovo prisećaju ratnih događaja koji su trajno obeležili našu blisku prošlost.

„Važno je da je prošlo i da se nikad nikom više ne dogodi...“ - reče neko. A da li je stvarno prošlo? Mir ne počinje onda kad prestane da se puca. Mir nije stanje koje mogu da zavedu mirovne trupe („trupe“ - kakav to mirovni prizvuk ima!). Mir je stanje koje mora da se gradi svakodnevno i sistematski. Nije sigurnost stanje u kom ti do zuba naoružani vojnici koji čuvaju granicu (bilo da je u pitanju država, enklava ili kuća) kvalitetom svog naoružanja garantuju da te komšija neće ubiti. Sigurnost je kad s onima „s druge strane“ imaš osećaj poverenja, razumevanja i dobre komunikacije. Kad ih se ne plašiš jer znaš ko su, šta im je bitno, u šta veruju, šta vole, šta im još nedostaje, koji su im strahovi...

Ko je kriv?

Krivica pripada onima koji su zločine čini

nili i onima koji su im naređivali. Odgovornost za to što se dešavalo nosimo svi u čije ime su ti ratovi potpirivani i vođeni. Nosimo odgovornost za to što smo ili podržavali stvaranje podloge za rat ili zato što nismo činili ništa ili smo nedovoljno učinili da se to ne dogodi.

Šta će nam garantovati da se više nikad neće ponoviti rat? Rat nije nužnost i nesrećan splet političkih okolnosti kako ga se često predstavlja. Nije „neželjeni, ali je jedini izbor“ koji se u datom trenutku mora napraviti. Ratu mnogo toga prethodi, njegova se eskalacija jako dugo i postepeno dešava. Puno toga što slušamo, vidimo, prenosimo dalje utiče na eskalaciju straha, pritiska, mržnje i stvaranje predrasuda o onima s „druge strane“.

Tri tribine koje su se tokom oktobra i novembra održale u Srbiji (sa Vojvodinom) pokušaj su afirmacije naše želje i prepoznate potrebe da doprinesemo otvaranju prostora da se počne razgovarati o bliskoj nam ratnoj prošlosti i događajima koji su je pratili. Naslov tribina „ČETIRI POGLEDA-od prošlosti OTKUD JA U RATU? ka budućnosti KAKO KA TRAJNOM MIRU?“ i sam dovoljno govori, kada se ima u vidu da su na svakoj od tribina govorila četvorica bivših učesnika ratova na

teritoriji bivše Jugoslavije. Učesnici nisu bili predstavnici koji govore u ime čitavih naroda ili država, već pojedinci sa svim identitetima koje nose i koji su im važni (verski, nacionalni, politički ili bilo koji drugi.).

Zašto bivši učesnici rata?

Specifičnost ovog procesa jeste u tome što su njegovi direktni nosioci i protagonisti bivši vojnici, učesnici ratova koji su se na području bivše Jugoslavije odvijali tokom 90-ih godina, i koji retko dobijaju *javni prostor* u kome mogu govoriti o svojim ratnim iskustvima i motivacijama, ali i o svojim pogledima na budućnost naših država i društava i preprekama i potrebama na putu ka trajnom miru u regionu. Radi se o veoma brojnoj društvenoj grupi koja se

SADRŽAJ

O tribinama, ideji i potrebi

Pogledi učesnika tribina

Tribina u Vlasotincu

Tribina u Novom Sadu

Tribina u Kraljevu

Pogled organizatorki tribine u Novom Sadu

Pogled moderatorice tribine

Utisci publike

Medijska podrška

O Centru za nenasilnu akciju

O građenju i graditeljima/graditeljima mira

Fotografije: Nedžad Horozović, Nenad Vukosavljević;
Prelom Aleksandar Mirčetić (Dangraf); Dizajn korica: Ivana Franović

najčešće stereotipno „gura“ na pozicije „onih koji možda mogu da pričaju o ratu, ali o miru - nikako“. Naša namera je upravo da iskoračimo iz te stereotipne slike i kreiramo aktivnost u okviru koje će bivši ratnici moći da prepoznaju sopstvene mirovnjačke kapacitete, da preispitaju ličnu odgovornost, ali i da pozovu na ozbiljno i opsežno razmatranje društvene i kolektivne odgovornosti za prošlost i budućnost. Veoma značajnu podršku u organizovanju ovogodišnjih tribina u Srbiji dobili smo od Udruženja boraca rata od '90.god. Srbije, jednog od najbrojnijih i najrazgranatijih udruženja boraca u Srbiji. Njihova spremnost da javno podrže proces koji se odvija puno govori o opredeljenju Udruženja u čijem smo se sedištu nekoliko puta obreli u konstruktivnim razgovorima iz kojih nije bilo teško prepoznati neke od zajedničkih vrednosti važnih za izgradnju trajnog mira. U ovom trenutku doživeli smo to i kao veliku hrabrost od strane ljudi koji predstavljaju Udruženje. „Patriotizam je graditi mir“-reče neko...

Želimo da damo pun društveni legitimitet „običnim“ ljudima spremnim da pričaju o svojim ratnim iskustvima, spremnim da ih preispituju. Ljudima koje svakodnevno srećemo na ulici, onima koji su jedni od nas i koji su, kao takvi, sa svojim razlozima koji su ih nagnali i (ne)motivacijama za učešće u ratu nosili oružje, bilo da su se dobrovoljno ili po pozivu njega prihvatili.

Spremnost nekih od njih da nam se priključe, da sa nama putuju i da javno izlažu svoja sećanja, razmišljanja, poteškoće, strahove, nade i želje dodatno nam daje motivaciju i podršku da radimo na ovom vrlo zahtevnom programu. Njihovi kritički osvrti na sredine iz kojih dolaze i analiza sopstvene odgovornosti za prošlost i budućnost daju svakome prostor da se i sam/a zapita o svojoj odgovornosti u onome što se dešavalo, bez obzira na to da li je držao/la pušku ili gledao/la televiziju u datom trenutku.

Nije nam cilj da u ovom procesu tragamo za krivcima i zločinima. Neka se time bave sudovi koji tome i služe. Ne želimo ni iznositi nikakve „velike istine“ jer istinu smatramo vrlo subjektivnom kategorijom. Svaka od iskrenih priča ovih ljudi istina je sama za sebe (makar se i potpuno razlikovala od priče nekog drugog) i čini jedan deo velikog mozaika koji bi mogao biti završen tek kad bismo svi mi ispričali svoje „istine“, svoje poglede i doživljaje. Ovako zamišljena priča ima za cilj da napravi malu pukotinu: u shvatanju da se ovim pitanjima imaju baviti isključivo malobrojni intelektualci; u shvatanju da svaki razgovor na temu doskorašnjih ratova neminovno određuje jednu stranu (tj. jedan narod) kao isključivog krivca, te samim tim garantuje i da postoji isključiva žrtva; u shvatanju da je sve što se dešavalo najbolje zaboraviti...

Kad ćemo moći da kažemo da živimo u miru i da „živimo mir“?

Tri tribine „ČETIRI POGLEDA- od prošlosti OTKUD JA U RATU? ka budućnosti KAKO KA TRAJNOM MIRU?“ nastavak su procesa koji se odvija već više od godinu dana. Održane su u Vlasotincu (24.10.), Novom Sadu (28.10.) i Kraljevu (11.11.2003.). Učesnici tribina bili su: Adnan Hasanbegović i Nermin Karačić iz Sarajeva, Gordan Bodog, Drago Frančšković i Kemal Bukvić iz Zagreba i Novica Kostić iz Vlasotinca. Prošlog leta održane su tribine pod istim nazivom u Indiji, Nišu, Novom Pazaru i Kragujevcu a u martu ove godine i u Zenici i Banja Luci (BiH). U decembru će se proces preneti na Bijelo Polje (29.11. u Velikoj sali SO) i Podgoricu (02.12. u KIC „Budo Tomović“ Banja) a za sledeću godinu je planirano još nekoliko tribina u Bosni i Hercegovini.

Kada se nademo u situaciji u kojoj ljudi različitih identiteta žive slobodno jedni sa drugima ako to žele, ili jedni pored drugih a da se međusobno ne ugođavaju.

Mir teško da može biti cilj koji dostignemo i onda kažemo „e to je to, sad mogu opet da se vratim dremanju“. On bi trebalo da bude proces u kojem se stalno borimo da društvo u kome živimo bude bez nasilja, pretnji, netrpeljivosti, diskriminacije, a da se ravnamo po principu ljudske solidarnosti, da poštujemo sebe i druge, da biramo i kontrolišemo one koji su zaduženi da brinu o javnom interesu, da preispitujemo sebe i sve oko nas.

Zato mislimo da sada ne „živimo mir“. Zato je za mir potrebna hrabrost mnogo veća od ratne, i vreme mnogo duže od onog ratnog.

Pogledi učesnika tribina

ADNAN HASANBEGOVIĆ

Rođen 1973. godine u Sarajevu. U toku rata u BiH bio pripadnik Armije BiH. Danas mirovni aktivista u Centru za nenasilnu akciju.

■ **Kako je tebe zatekao rat? Kakva su ti se osećanja javljala, o čemu si ti tada razmišljao?**

U to vrijeme ja sam živio neki mladalački život kao i većina ljudi mojih godina i nisam bio svjestan da ću uskoro završiti u ratu.

Dešavaju se višestranački izbori na kojima su pobjedile nacionalne stranke i dolazi do promjene atmosfere nakon toga. Sjećam se postepenog uslozljavanja situacije, osjećao sam da nešto nije u redu, mijenjaju se odnosi. Tada u Hrvatskoj već počinje da se puca.

Mi u Bosni, odnosno ja, imao sam osjećaj da se to ne može ovdje dogoditi, jer mi smo drugačiji, mi se volimo... Ja nisam htio da prihvatim da bi ovdje mogao da se desi rat. Puno smo se družili, dosta razgovarali o tim stvarima, sjećam se. I onda se kroz tu priču najednom počeo javljati element „mi, vi, oni“, odnosno „mi Bošnjaci“, „vi Srbi“ i obrnuto, *Štavihoćete?* To je prilično naglo počelo. To mi je bilo novo, mada smo se mi znali šaliti na tu temu.

Počelo se pričati o otcjepljenju, a mene je bilo strah šta to sve može da izazove. Ali prosto te niko nije pitao, prosto je proces išao jako brzo. Ako ste pratili medije, moglo se vidjeti kako je sve vodilo ka nekoj eskalaciji. Da li je uopšte u toj Jugoslaviji bilo volje da se sve to spriječi na neki način? I taj proces je krenuo, pojavile su se barikade, porast straha među ljudima, podijeljenost među kvartovima u Sarajevu, jer znalo se koji je dio možda srpski, možda miješani ili bošnjački, i po okolnim selima. Počinju straže, počinje pucnjava, sukob se prenosi iz Hrvatske u neka sela. Ja sam tad još uvijek imao neku nadu.

Sjećam se kad sam se probudio 5. aprila da su zvečale puške po gradu i sjećam se tog iskonskog straha koji sam osjetio, negdje znajući šta to znači. Kad čujete brektanje stotina automata okolo, i povremene detonacije, jasno vam je da je vrug odnio šalu. Počinju prva granatiranja Sarajeva od strane srpske vojske sa položaja oko grada. Padaju granate oko moje zgrade, ja gledam s prozora, zveče oni minobacači. Dosta sam bio prepadnut, bio sam s majkom tu i došla nam je neka rodbina koja je pobjegla iz nekih kritičnijih dijelova grada, gdje je već bilo i žešćih borbi.

U početku sam bio u skloništu, u haustorima gdje su se komšije družile, raznih nacionalnosti. Nismo se mi snašli, ta središnja, gradska jezgra... U mojoj zgradi bilo je šest srpskih porodica, pet bošnjačkih, tri hrvatske i svi smo bili negdje u istom košu, isprepadani. A okolo se već formiraju razne grupe, oformljuju se jezgra budućih vojski koje će ratovati naredne četiri godine. Mi smo čuvali straže po haustorima, a to je bilo smiješno, ne znam od koga smo se čuvali, da ne bi neko došao po noći. A taj strah je bio dominantan. I tako... počinje rat, mene pozovu na mobilizaciju. Ja nisam služio vojku, ali sam izgleda imao dovoljno godina, devetnaest, da me pošalju u rat. Dobio sam poziv od Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, i s ocem sam se konsultovao šta da radim, i on mi je rekao da se javim, jer sam mlad, neće mene slati u rat. I odlučio sam da se javim. U to vrijeme je u Sarajevu već počeo kaos opšti, žešća granatiranja, obruč je uspostavljen. Već je puno ljudi otišlo, autobusi puni djece... veliki broj mojih prijatelja otišli su van grada, u inozemstvo, a mi koji smo ostali pokušavali smo preživjeti. Mi kao porodica smo odlučili da ostanemo. Ja sam se prijavio u vojsku, došao u neku kasarnu tamo i rasporedili su me da budem kuhar, kao „ti si mali, nećeš baš odmah na front“. Međutim, kako je eskalacija rata išla sve gore i gore, prosto me poslalo i na front. Tu počinje ta moja vojnička priča s puškom, tereni, pucnjave...

■ **Kako danas gledaš na svoje učešće u ratu i ratu uopšte, i na svoju motivaciju da sediš i razgovaraš sa ljudima koji su u ratu učestvovali?**

O ratu ja mnogo razmišljam. Osjećam da je to period koji je promenio i mene i moj život. Osjećam da mi ovakav razgovor treba. Sjećam se kad sam 96-97. otišao s nekim prijateljima na Pale da se sretnem s nekim ljudima koji su bili u srpskoj vojsci, što mi je bilo važno, da se sretnemo, da pričamo, da se čujemo, da vidimo šta je to bilo. Sve to na mene dosta emotiv-

no utiče. Ta sjećanja... žao mi je svih tih ljudi koji su stradali, koji su se bojali, izbjeglice iz središnje Bosne koji su dolazili, izranjavani, Srba u Sarajevu koji su trpjeli određeno nasilje, koji su se bojali. Svašta je tu bilo. Ja samo osjećam koliko je to meni važno danas da o tome pričam s ljudima i koliko je bitno to da u mom društvu to ne bude tabu i da možemo o tome pričati. Pogotovo otkako sam postao otac, i gledam kako moja Adna raste, i pitam se kako bi bilo s njom provoditi one dane kada je bilo ekstremno opasno biti u Sarajevu... Prosto ne znam kako bih se postavio. To je ono što dosta utiče danas na mene i motivise me. Ne da me motivise, nego ja to vidim kao smisao života. Ne mogu da zamislim da sad nešto drugo radim, a sve ovo potisnem... Za mene je normalno stanje da se družim s ljudima sa druge strane, bolje se osjećam otkako sam počeo da putujem po Srbiji, po Republici Srpskoj, da se srećem s ljudima. To mi daje rezultat unutrašnjeg mira. S druge strane, osjećam svu tu moju odgovornost, mene kao pojedinca. I jako mi je važno osuditi zločine, bez daljnjeg. Ne bih volio ni u jednom trenutku da sebe uhvatim da podržavam nekog ili nešto što je činilo ili čini nasilje i zločine, koje je ubijalo i protjerivalo ljude. Važno mi je da o tome govorimo, o suočavanju s prošlošću. To mi je sastavni dio izgradnje mira na ovim prostorima. Važno mi je da mi, kao bivši vojnici, razgovaramo i osjećamo solidarnost.

■ **Kako ti vidiš mir i šta je za njega potrebno?**

Meni je tu važna priča o vlastitoj odgovornosti i pogledu u sebe, gdje sam ja u svemu tome. Meni je važno da osudim bošnjačke zločine koji su bili, da s ljudima sa druge strane mogu otvoreno govoriti o tome, i da mi je jako teško zbog toga. Važna mi je ta lična odgovornost, ne samo za ratna zbivanja, nego i svakodnevni život, da komšijama ma koje nacionalnosti mogu biti podrška i da se suprotstavim ma kom nasilju i diskriminaciji prema njima onako kako znam i umijem. Osjećam veliku potrebu da ljudima koji su stradali i koji i dan danas trpe razne vrste diskriminacija u mojoj zemlji, da im se na neki način pomogne, da se ta situacija promjeni. Bitno mi je da nosim odgovornost koju imam, i bitno mi je da razgovaramo o predrasudama koje nas razdvajaju, zašto se ljudi boje jedni drugih, da se sklone te maske s „neprijatelja“, da se uspostavi ljudski odnos koji je moguć. Da možemo i hoćemo da se razumijemo, i čujemo, i poštujemo, da radimo na tome, da ne mrzimo neke grupe ljudi samo zato što su nešto drugo.

NOVICA KOSTIĆ

Rođen u selu Dobrovišu, opština Vlasotince, 1960. godine. Učesnik oružanih sukoba od 17.8.1991. u Hrvatskoj, kao rezervista bivše JNA. Trenutno u penziji.

■ Otkud ti u ratu? Kako ti je tamo bilo?

Otkud ja u ratu? Pitanje koje me muči, na koje tražim odgovor sam od sebe! Imao sam trideset godina, bio pun snage, pun volje za radom, volje za životom, pun ljubavi prema svima, ali na žalost tada nisam mogao da prepoznam: zloupotrebu medija koji su nam ispirali mozak i, na žalost, šta nam se sprema počev od budućih ratnih profitera, do svetskih moćnika i poludelih, bolesnih umova nekih političara.

Kao građanin te bivše tadašnje SFRJ smatrao sam da je to moja država i da je moja obaveza da joj budem lojalan i imam obavezu da branim njen suverenitet i teritorijalni integritet, za šta sam dao i zakletvu. To je proizvod tog mog poštenog rada i odnosa prema društvu, a u to vreme ja sam poštovao sve zakone, pa sam se tako i odazvao pozivu mobilizacije, ne znajući ni gde ni zašto idem. Niko svestan nije želeo to najveće zlo

čovečanstva, pa ni ja, koji ne spadam u tu vrstu takvih patriota, ali eto, ne znam kako, upao sam u tu zamku odakle nije bilo mogućnosti izlaza sve dok nisam bio teško ranjen. Možda nisam razmišljao, možda nisam ništa pokušao da uradim pre, da ne dođe do toga. Sigurno sam razmišljao 'Daleko je to i šta se to mene tiče', ali kad su me mobilisali bilo je kasno.

Ne znam da li je to moja sreća ili nesreća, ali nisam imao dug period ratovanja, jer sam ubrzo bio ranjen i prebačen u bolnicu.

■ Kako ti gledaš danas na svoje učešće u ratu i na rat uopšte? Koja je tvoja motivacija da sada sediš ovde?

Na svoje učešće u ratu gledam kao na učešće u jednom velikom zlu. Pa zato imam strašno jaku motivaciju da učestvujem na ovakvim tribinama. Kada sam u ratu bio ranjen, ne znam šta mi je u toku perioda lečenja bilo teže, da li moje rane ili rane one naše dece koja su po tim krevetima ležala, momci koji su, izgleda, tada bili teret i društvu i porodicama. Još tada sam se pitao ima li na ovoj zemlji neki čovek koji može da zaustavi ovakva zla. Kada sam 2000. imao reamputaciju moje leve noge, samo dva sata posle moje operacije došla je jedna medicinska sestra i rekla mi da u hodniku leži jedan pripadnik MUP-a iz moje južne Srbije, iz Vranja, koji je ostao bez noge tako kao ja... Taj susret pogleda, kad je on gledao mene na štakama, kako stojim bez jedne noge, njegov pogled mi je govorio *Zašto ovo?* To je moja motivacija zašto sam ovde danas.

Imam i strašnu potrebu da razgovaram sa ljudima koji su bili sa druge strane kako bih pokušao razumeti šta nam se i zašto dogodilo ovakav oblik nasilja, otkud tolika mržnja među ljudima koji žive na istim prostorima i govore isti jezik. Strašno bih želeo da razgovaram otvoreno o svim dešavanjima kako bismo uvideli gde su te greške, na koji

način možemo i na koga da utičemo da se ovakva ludila više nikad i nigde ne ponove.

Ne tražimo krivce, već hoćemo da vidimo možemo li normalno da razgovaramo.

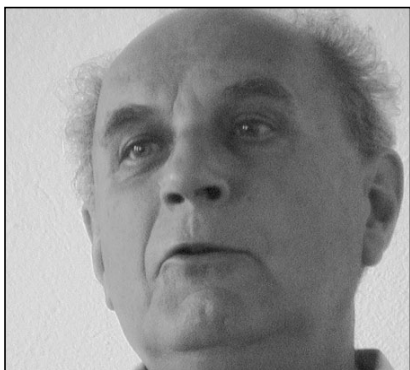
Imao sam strašnu potrebu da razgovaram sa ljudima sa one strane, da vidim šta nas je to snašlo, gde se nismo razumeli. Kako to da smo živeli na istim prostorima, govorili istim jezikom, a nismo našli taj zajednički jezik?

Kao čovek koji je lično mnogo propatio od posledica tog zajedničkog ludila, jer sam pre svega naneo zlo svojoj porodici koja je trpela stresove od moje mobilizacije, preko teškog ranjavanja, do poslednje operacije, ne samo da imam motivaciju već i obavezu da se borim protiv ovakvog zla. Boriću se za mir svim sredstvima dok sam živ, to mi je obaveza, ne samo motivacija!

■ Kako vidiš mir i šta je za njega potrebno? Šta očekuješ i želiš da se menja u tvojoj sredini?

Treba prvo otvoreno razgovarati. Treba biti hrabar i sesti ovde, a treba biti, podjednako hrabar i sesti tu u publiku. Treba prepoznati i znati šta je rat. Nije rat samo oružani sukob. Imamo mi prvo jedan opasan medijski rat, propagandni rat. Treba znati da je rat najveće zlo čovečanstva. Rat, samo tri slova koja stavljaju čoveka iza životinje, jer životinja ubija da bi preživela, a čovek ubija i telo i dušu. Treba sesti, razgovarati, ne zaboravljati, ne mnogo praštati, ali moramo biti tolerantniji, poštovati druge da bismo mi bili poštovani.

Mislim da svojim učešćem na ovakvoj tribini, pogotovu u svojoj sredini, dosta toga menjam. Menjam se prvo ja. Treba shvatiti svoju odgovornost. Šta to mi nismo preduzeli pre devedesete? Možda ne bismo zaustavili ratove, ali možda ne bi bilo toliko nasilja, možda ne bi bilo ovoliko mržnje, možda ne bi stradalo ovoliko neudržanih ljudi.

DRAGO FRANČIŠKOVIĆ

Rođen 29.11.1932.god. u s. Protulipa, kraj Karlovca, Republika Hrvatska. Bio je aktivni oficir JNA, potom časnik Hrvatske Vojske. Penzionisan '93. Živi u Zagrebu.

■ Drago, otkud Vi u ratu?

Ja kao aktivni vojnik, oficir, nisam mogao da zamislim da može doći do toga da mi međusobno ratujemo, kolege, mi koji smo bili iz svih krajeva Jugoslavije. To nije bilo shvatljivo da će doći vrijeme da mi moramo jedan na drugoga da okrenemo oružje. Tim više što je ta bivša JNA bila višenacionalna vojska i bila je namijenjena za

suzbijanje vanjske agresije, a ne za unutar zemlje. Nisam mogao zamisliti da ću ja doći u rat. Na žalost, došao sam. Malo po malo, to ide tako, ispere se mozak, mislite da pravite dobro, ne samo ja nego svi mi, međutim nismo činili dobro. Zavisi od čoveka kakav je, čemu je sklon, da li neke stvari radite savjesno, i u duhu zakona, ili se otrgnete od toga pa pravite nečasne poslove i nečasne radnje.

■ Kako gledate na svoje učešće u ratu i na rat uopšte?

Na žalost, povratka nije bilo, u rat sam ušao, ne svojom voljom, nego stjecajem okolnosti u kojima sam se našao. Gledam

da je to bilo, za sve nas, posebno učesnike u tom ratu, teško iskušenje i tragedija. Jer tim ratom praktično ništa nismo postigli, svi smo izgubili. Danas mi je zato drago kada vidim ovdje dosta mladih, na njima ostaje strahote i da više nikad na ovim prostorima ne bude rata. A to je moguće ako se angažiramo svi, posebno mi koji smo prošli rat. Iako smo bili na suprotnim stranama, danas smo prijatelji, i možemo propagirati i nastojati kroz razne udruge da se narod

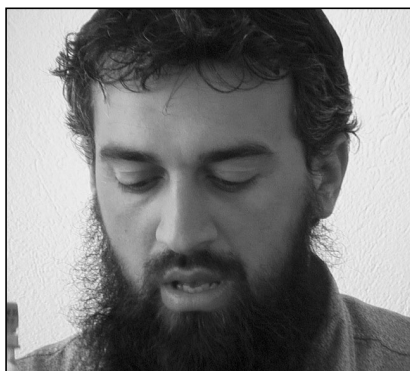
prosvjetli, da ne nasjeda, i da do rata više nikad ne dođe.

■ **Kako vidite mir na ovim prostorima i šta nam je potrebno za njega?**

Za mir je potrebno dosta odricanja. I u tom pogledu mislim da je obaveza posebno nas, učesnika u ratovima, da nastojimo, da se na neki način kompenziramo, da donesemo jednom trajnom miru. Kao što sam rekao, nisam zamišljao da će biti rat i da ću u njemu učestvovati. Možda sam u ratu mogao steći neku karijeru, međutim ja

sam pokušavao ponašati se normalno i to me koštalo i ne žalim zbog toga, i 93. sam kao nepodoban umirovljen.

Rat je pored ogromnih ljudskih žrtava, materijalnih razaranja, u kome smo svi izgubili, proizveo i jednu strašnu mržnju. Ta mržnja je nama opasnost i danas. I mislim da u tom pogledu pokušavamo da se ljudi urazume, da shvate tu ozbiljnost, jer aveti, psi rata, postoje i danas i ne miruju. Nastojmo da do toga ne dođe više nikad na ovim prostorima.

NERMIN KARADŽIĆ

Rođen 1970. godine u Sarajevu. U toku rata u BiH bio je pripadnik Armije BiH, a potom specijalnih jedinica MUP-a. Trenutno radi u ugostiteljstvu.

■ **Otkud ti u ratu? Kako ti je bilo, o čemu si razmišljao?**

Kako sam ušao u rat? Mene je faktički rat zatekao u mojoj kući, na mom pragu. Poznato je da su pobjedile nacionalističke stranke u BiH, i pred sam rat se osjećala ta neka ratna atmosfera. Međutim, ja te ratne atmosfere nisam bio uopšte svjestan, jer sam imao devetnaest godina, a znate kako je sa toliko godina, sasvim druge stvari su mi bile u glavi, nisam se uopšte bavio ozbiljnijim stvarima. Kada su počela ratna dešavanja u Istočnoj Bosni, Višegrad, Drina, Foča, Bijeljina, ja sam sa svojim drugovima sjedio kući i gledali smo TV i govorili „Vidi ove gluposti, ne može se to nama u Sarajevu desiti.“ Nisam mogao da zamislim rat u Sarajevu, ko bi bio s jedne strane, ko bi bio s druge strane? Međutim, ubrzo granate su počele da padaju na Sarajevo. Pa i tada sam mislio valjda će sjesti neko, dogovoriti se, sve će se ovo smiriti, vrlo brzo će proći. Međutim, to nije bilo baš tako. Ubrzo sam postao svjestan da je Sarajevo u okruženju sa svih strana i da ne po-

stoji nikakav način da se izađe ili uđe u njega. Što sam bio svjesniji šta se dešava, više me je to pogađalo i teže mi je bilo. Nisam mogao da biram da li ću da uzmem pušku ili neću, nego sam smatrao da je to moja dužnost i obaveza u tom momentu, pa sam to i uradio. U maju mjesecu '92. sam prvi put ranjen. Bio sam prisutan gotovo na svim linijama fronta u Sarajevu. U decembru '92, kada je pao jedan kvart opet sam bio ranjen, ovaj put dosta teško. Negdje '94. godine sam nastojao na sve moguće načine da ostavim oružje i tražio sam sve načine da se oslobodim vojske. I to mi je pošlo za rukom, ali je kratko trajalo, možda par mjeseci, iz prostog razloga što ja više nisam mogao da živim nekim „civilnim“ životom, nisam mogao da sjedim kući, da čekam neku humanitarnu pomoć, da se budim u 2-3 sata noću i idem da stojim u redu za vodu s kanisterima nekim, pa da tu vodu nosam. To mi je puno teže palo nego kad sam držao oružje. U vrijeme trajanja rata čitavo vrijeme sam proveo u okruženom gradu i iz njega sam izašao prvi put u avgustu 1995. godine.

■ **Nermine, kako ti danas gledaš na svoje učesće u ratu i šta te je navelo da danas sediš s borcima koji su ratovali na različitim stranama?**

Kao što sam rekao, ja nisam baš mogao da biram, međutim jako često sam ljut, a nemam odgovor na koga ja to treba da budem ljut. Ljut sam što sam dobar dio svoje mladosti negdje izgubio. To je jedna ludorija. Ne dao Bog nikome da se to više desi. Dosta sam drugova izgubio u ratu. Nije mi danas jednostavno sresti majke tih svojih drugova i pozdraviti se s njima. Kad god ih sretnem one me grle, počnu plakat, vide svoje dijete u meni. Bavio sam se fudbalom, trenirao sam, bio sam navodno talenat, igrao sam za omladinsku reprezentaciju BiH, trebao potpisati prvi profesionalni ugovor. Međutim, ranjavanjem je sve to palo u vodu, svi ti moji dječaci snovi.

Mislim da sve ono što se desilo na ovim prostorima, nije nikome ništa dobro donije-

lo, sem nekim ratnim profiterima. Učestvujem u ovome jer mislim da je ovo jedna dobra stvar, koja može koliko toliko da doprinese nekoj boljoj i sigurnijoj budućnosti. Smatram da mi koji smo direktno učestvovali u ratnim sukobima najbolje znamo o kakvom se zlu radi i da treba otvoreno da govorimo o tome i da vidimo gdje leži odgovornost svih nas za to zlo koje nas je sve zadesilo.

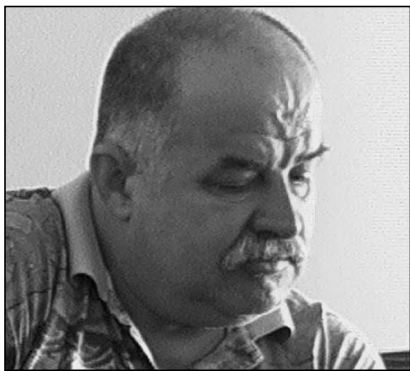
■ **Kako dalje?**

Na mir gledam kao na našu zajedničku stvar. Mislim da je to dug i težak proces, na tome treba puno da radimo. Ne mislim da treba nešto da zatrpavamo, nismo se mi gađali šampitama, već granatama.

Bitno mi je da sebi kažem gdje je tu moja odgovornost. Pre neko vrijeme sam mislio da nema moje odgovornosti u ratu, sjedio sam kući i neko me je počeo gađati granatama, međutim kad sam malo ušao u sebe spoznao sam da ja nosim jako puno odgovornosti. Koliko ljudi se možda mene u Sarajevu prepalo u određenom momentu, koji su bili srpske ili hrvatske nacionalnosti, pa su otišli na drugu stranu jer su mislili da im prijete neka opasnost? Tada toga nisam bio svjestan. Vidim svoju odgovornost u tome koliko oni koji žive oko mene dobijaju prostora da ispolje svoje identitete, prije svega mislim na nacionalne identitete. Meni je moj nacionalni identitet jako važan, ali taj moj identitet ne smije da ide na štetu neke druge nacionalnosti.

U suštini, to je jako dug i težak proces. Treba otvoreno razgovarati, treba razbijati predrasude koje postoje. Moj dolazak ovdje u Srbiju, vjerujte, ono što ja mogu da uradim na izgradnji mira, meni je dovoljno da se vratim u Sarajevo, meni je dovoljno samo da ispričam kako sam se osjećao u Srbiji, kako su me ljudi dočekali, o čemu sam ja govorio. I vjerujte mi da nemam straha pričati o tim stvarima.

Važno je da dajemo jedni drugima prostor, da tražimo taj prostor gdje možemo slobodno da izrazimo svoje mišljenje.

KEMAL BUKVIĆ

Rođen 1954. u Zenici, posljednjih 30 godina živi u Zagrebu, ali kako kaže „u duši Dobojlija“. Bio je pripadnik Hrvatskog vijeća obrane i Armije Bosne i Hercegovine. Danas, aktivni volonter Udruge Bošnjaka branitelja domovinskog rata i Zavičajnog kluba Doboj u Zagrebu.

■ Otkud ti u ratu?

Bilo je to vrijeme kad je moja grupa „izvodila“ vojnike iz zagrebačkih kasarni na slobodu, vrijeme vjerovatno mog prvog susreta sa ratom koji nam je bio na pragu.

Otišao sam u Doboj i obavio razgovor sa bratovom i sestrinom familijom. Međutim, iako je grad bio pun vojske sa svih strana, malo su mi vjerovali da bi mogao vrug doći na njihova vrata. Ipak, dogovorili smo šta je činiti ako zakuha. Ili meni ili njima. Znao sam da nije dobro. Suze su same grunule i mogu reći da sam od neke boli, srdžbe ili ne znam čega sve ne, preplakao do Zagreba.

Već nakon prve prospavane noći u

mom krevetu krenuli smo u kvartu u lov na snajperiste. Pucalo se sa visokih zgrada, činilo mi se onako bez veze, sa ciljem da se nekoga zastraši ili da se samoga sebe ohrabri. A onda su slijedili „napadi“ na kasarne. Tokom dana, onako u gomili, čovjeku je sve to bilo kao nekakva igra, ali noću kad ostaneš sam, pogledaš usnulu obitelj, puno ozbiljnije je sve to izgledalo. Zvali su me neki prijatelji iz vana da dođem „dok situacija ne legne“, ali sam odlučio ostati. Znao sam da će biti belaja, ali mi se činilo normalno ostati. Valjda sam htio upoznati samoga sebe? Počelo je i prvo organiziranje „dobrovoljaca“. Nova velika drama ovih balkanskih prostora bila je na pomolu. Sve više sam, najprije zahvaljujući medijima, gubio nadu u JNA. Bila je to čudna situacija. Cijeli život učili su nas kako se treba braniti od nekakvog agresora koji napadne granice Juge. Nije bilo lako donijeti odluku da li se latiti puške i sudjelovati u tom po svemu besmislenom i samoubilačkom ratu koji je već tutnjao Slovenijom. Oružje se javno nosilo, kupovalo i preprodavalo. Slutio sam da će iz krkljanca koji slijedi mnogi napraviti dobar biznis, neko će ga iskoristiti za rješavanje vlastitih frustracija, neko za političku promidžbu, mnogi će ponešto izgubiti. Nisam mogao slutiti kakav će se krvav rat iz svega ovoga izroditi.

■ Kako danas gledaš na sve to? Koja je tvoja motivacija da učestvuješ u mirovnim procesima?

Cijeli tok rata, i danas, u glavi mi se vrti film Češke i Slovačke. Dijalog. Sjeli ljudi i dogovorili se. Mi smo, na ovim našim prostorima ex Juge, govorili da se razumijemo, volimo, kleli se u bratstvo i jedinstvo?! Vidi, molim te. A dozvolili smo da nas šaka naših i bjelosvjetskih huligana dovede pred

zid srama. Nema više mirnih mahala. Izgubio se dječiji smijeh. Ukrađeno nam je po desetak godina života. A političari i ondašnji i današnji i dalje dobro žive, niko im nije iz obitelji poginuo, materijalno nisu oštećeni.

Mislim da je krajnje vrijeme da se i na ove prostore useli civilno društvo, da djeluje, da se studiraju humanitarne znanosti i da se u konačnici sve svede na dijalog. Davno sam shvatio da je nasilje svuda oko nas i da je nužno boriti se protiv njega i svih onih koji ga protežiraju. Sretan sam kad se jedan dan ne sjetim ratnih vremena! Čini mi se da miran san na kraju puta, čekam!

Uvijek sam bio optimist, ali to što nisam znao da rastem u vremenu između dva rata ne znači da se trebam povući i čekati neki novi rat. Moram se, zajedno sa svim ljudima dobre volje, boriti da fašizma danas i ubuduće ne bude. Niti fundamentalizma, genocida i šovinizama, gaženja prava i ljudskog dostojanstva, netolerancije, diktatura,... Treba se izboriti za pravu demokraciju, tolerancije jednih prema drugima (naravno velikih prema malima), manjinska prava, slobodu i mir.

Tu, među nama, mora stalno biti prisutan dijalog, a moramo priznati da ga ima nedovoljno. Da je puno više svega drugog, svega onoga što je uzrokovalo dramu zvanu „etničko čišćenje“, silovanja, progoni, konc - logori. Koja je to država u svijetu danas etnički čista? Niti jedna.

Volio bih da nas četvorica jesmo mirovni junaci u pravom smislu, dakle da se ovdje nismo sastali da pričamo o onome što smo branili i što nas je dovelo u rat, nego da pričamo o četiri dobra djela, o četiri zlatne zvijezde,... ali izgleda da su želje jedno.

GORDAN BODOŠ

Rođen u Zagrebu 1962. godine. Po obrazovanju profesor povijesti. Učesnik rata u Hrvatskoj od '91. godine. Od '97. godine uključuje se aktivno u rad Antiratne kampanje Hrvatske i postaje mirovni aktivista.

Devedesetih godina smatrao sam da sam samosvjestan, obrazovan, pratio sam sva zbivanja, mislio sam da mogu ocijeniti da li će doći do neke veće katastrofe. Mislio sam, ako ipak dođe do oružanih sukoba u Hrvatskoj da to neće potrajati. U proljeće '91. god. napetost je i te kako postojala, ali ja sam smatrao da do velikog sukoba ne može doći. Tijekom ljeta '91, stvarno je situacija bivala sve napetija. Ja sam dosta razmišljao o tome koja je moja

uloga u svemu tome. U šestom mjesecu sam se odazvao na poziv Ministarstva obrane Republike Hrvatske da dođem na Velesajam u Zagrebu gdje je bilo nekoliko stotina ljudi koji su odslužili JNA koji su okupljeni da se vidi da li su ti ljudi spremni da ukoliko se bude uspostavljala vojska Republike Hrvatske postanu obveznici Hrvatske vojske. Ja sam na tako nešto pristao. Očekivao sam da ću nakon toga biti pozvan na vojnu vježbu, međutim, nikakav poziv nije stizao. U osmom mjesecu '91. rat u Hrvatskoj je buktio, od juga Hrvatske do Istočne Slavonije. Moji poznanici iz Zagreba s kojima sam kao mlad igrao mali nogomet kontaktirali su me jer su organizirali jedan dobrovoljni odred, pedesetak ljudi i pitali me da li bih se pri-

■ Otkud ti u ratu? Kako ti je bilo i o čemu si razmišljao?

družio i ja sam na tako nešto pristao. Nas pedesetak je sredinom devetog mjeseca otišlo na frontu, a fronta je bila tridesetak kilometara od Zagreba. Tako je došlo do toga da odem u rat. JNA sam služio '80-81. godine, ali to me nije napravilo baš nekim vojnikom, tako da ni u tom rujnu '91. godine ja baš nisam bio neki vojnik. I ja sam praktično u rat uskočio u roku od tih sat i pol vožnje od Zagreba.

■ **Kako sada gledaš na rat? Šta je to što tebe motivise da sediš sa borcima sa različitih strana i razgovaraš?**

Ja sam nekoliko godina bio u vojsci, pokušavao sam iz vojske izići. Meni je osobno trebalo dvije do tri godine da počnem normalnije živjeti. Susretanje sa ljudima koji su imali ratno iskustvo i puno razgovora s njima nagnalo me je da razmišljam šta je s tim ljudima, šta je s ljudima kojima su oni nanijeli bol, šta je uopće sa ljudima koji su u ratu postradali? Od '96-97. godine sam se osjećao dovoljno dobro da kontaktiram sa organizacijama koje su u mreži Antiratne kampanje Hrvatske koji su činili nešto na tom polju djelatnosti.

Ja sam svjestan da ja određeni jak ili velik biljeg da sam učestvovao u ratu nosim i sad i da ću ga nositi na ovaj ili na onaj način cijeli život. Dakle, odgovornost za svoje

učesće, a i odgovornost za svoje ponašanje ću nositi.

Moja motivacija za učesće na tribinama proizašla je iz moje potrebe da nastavim razgovore o tome što se zbivalo u ratu, kao i u predraču i poraču, razgovore koje sam vodio sa desecima i stotinama sugovornika po Hrvatskoj i susjednim zemljama.

Kroz proces tribina itekako je moguće otvoriti prostor za dijalog, stvarati klimu međusobnog povjerenja, poticati i pozivati ljude da osvjeste svoju odgovornost za sadašnjost, za svijet u kojem jedinka, osoba, ličnost ima svoje aktivno mjesto, u kojem svijetu je vidljiv osobni doprinos svakoga.

■ **Kako gledaš na trajni mir na ovim prostorima, i šta nam je za takav mir potrebno?**

Mir je stabilno stanje u koje možemo imati povjerenje da možemo s perspektivom živjeti i da smo rasteryeni mogućnosti da se rat može ponoviti.

Mislim da je za mir potreban doprinos doista individue, građanke i građanina, praktički svakodneвно. Jer se rat ne proizvodi samo iz ne znam kakvih političkih spletki, i ne znam kakvih namjera ovdje i u inozemstvu, nego različite stvari izlaze iz ljudi. Meni se to osvjestilo. Volio bih da o tim stvarima vode računa i oni koji su uključeni u odgojno-obrazovne programe,

od škola, preko alternativnog obrazovanja. Obrazovanje je stjecanje obraza, karaktera. Razmišljanja o čitavom nizu tradicionalnih vrijednosti, za koje neću reći da su loše, ali ih prenašamo i uzimamo bez preispitivanja, bez razmišljanja je li se s njima usput nešto dogodilo i da li iz tih tradicionalnih vrijednosti izlazi neki poriv za nasilnim obračunavanjem sa tamo nekim drugima. Čini mi se da u tome leži puno mogućnosti i stvari na koje bi valjalo obratiti pažnju i vidjeti šta se može učiniti.

Jednostavno, svaki dan okrenimo se oko sebe, ili pogledajmo unutar sebe, pa ćemo vidjeti da umijemo reagirati na najrazličitije načine, čak i prema najbližima.

Mislim da pojava rata nije bila samo politička situacija, nego je čitav niz stvari koje smo gurali pod tepih i prema njima imali odnos „to su stvari o kojima misli neko drugi, ja sam samo jedan običan čovjek koji nije dogovoran za njih“. Međutim, kada se ispostavi da oni koji bi o tim stvarima trebalo da misle, ili misle loše ili uopće ne misle, onda se pitamo „ostavili smo njima da o tome vode računa, pa smo dobili što smo tražili“. Ja bih rekao da nasilja oko nas ima strašno puno. Jako dobar temelj je viđenje da ono što se događa drugima je i nešto što se događa nama.

Moj pogled na tribine

Katarina Katanić

MODERATORICA TRIBINA

Pitanje „Otkud ti u ratu i kako ti je bilo“ postavljam na tribinama učesnicima, nekadašnjim ratnicima na prostoru bivše Jugoslavije. Sa njima razgovorim na tribinama. A sebi postavljam to pitanje često, i odgovorom nikada nisam zadovoljna. Imam na hiljade potpitanja, a često naletim i na ona koja mojoj unutrašnjoj sagovornici nisu baš prijatna. Recimo, šta si radila onog dana kada su pravljene zločini u Srebrenici, na primer, zašto si za njih saznala nekoliko godina kasnije, šta si učinila da se oni ne dogode, šta si radila da rat ne počne, ili da prestane, koga si podržavala, koga osuđivala, zašto si se ubedjivala da te se rat ne tiče, na koga se slivala tvoja mržnja, bes ogorčenost, šta ćeš sada sa svim tim osećajima, gde ćeš njih danas da smestiš.... I krucijalno: da li danas činiš sve što možeš da do rata više ne dolazi, ili se ponovo slivaš u reke nasilja, diskriminacija, besova i mržnje?

Slušam te hrabre ljude, koji govore javno o svojoj prošlosti, koji traže puteve za budućnost, koji nose svoje unutrašnje rane i na njih ne stavljaju pelen svakodnevice, već ih neguju melemom iskrenosti, poštovanja i razumevanja i sebe i drugih. Često mi je jako emotivno teško da se nosim sa svim što na tribinama čujem: polaze mi suze kada Nermin govori o Sarajevu pre i posle rata, kada Novica ne želi da

govori o ordenu koji je dobio za spasavanje mladića iz zapaljenog tenka, kada Kemal svedoči o svojoj porodici, i o razgovorima koji su vođeni pred rat.... I dok oni govore, primetim, uvek, ponekog u publici, ko krišom briše suze. I razumem da tu niko ne pita: „Ko nam ovo napravi“, nego suze teku iz naših očiju zbog pitanja: „Zašto ovo uradismo?“.

Iz takvih priča i takvih suza, i miliona pitanja koja naviru, na samim tribinama, ili posle njih, dok časkamo i pijemo kafu, razmenjujemo informacije o životu preko, ma gde to „preko“ bilo, navire moja motivacija da u ovom procesu učestvujem. I ne ljutim se kada se sretnem sa ljudima koji ne žele da me razmeju, koji me pitaju šta radim sa tim „četnicima“, „ustašama“ ili „balijama“. Kada me pitaju da li ja to „širim bratstvo i jedinstvo“, kada me podrugljivo obaveste da je „Tito umro“, i zaključe „šta je bilo, bilo je“... Ne ljutim se, jer posle takvih rečenica, po pravilu sledi intimna ispovest, o vlastitom učešću u ratu, o teškim situacijama, deci koja nisu prepoznavala očeve koji su dolazili na odsustvo, mladićima koji su

je danas. Na tribinama se, uvek, pored četiri priče učesnika, čuje bar još desetak priča iz publike, na isti način potresnih, ili teških... Treba još mnogo rada da bi se čuli milioni priča, ali krenuli smo, i to me hrabri.

Nedavno je predsednik SCG uputio izvinjenje narodima Hrvatske i Bosne, zbog zločina koji je moj narod činio. Iako taj čin smatram hrabrim, ja znam da on ne predstavlja pomak, dok god se navijači sportskih klubova i reprezentacija tuku na sportskim igralištima, dok god se takve utakmice označavaju kao „visoko rizične“, dok moja majka strepi kada odlazim u „bivše republike“, dok god je činjenica da sam rođena i da živim u Srbiji nekome sasvim dovoljna da me mrzi i da ima potrebu da mi tu mržnju jasno pokaže.

Ja ne želim da mirim, pomirujem, upirem prstom u imenovane ili neimenovane krivce, ne želim da optužujem i savetujem, da govorim o svojoj moralno „čistoj“ prošlosti, a tudjoj „zavedenosti“, ne želim da se odričem ni vlastite, ni odgovornosti svoga naroda i da toj odgovornosti dajem jedno ili par vlastitih imena i prezimena. Meni je važno da o onome što se događalo razgo-

ginuli, roditeljima kojima je to trebalo saopštiti, o muževima koji noćima nisu spavali, koji su se budili u znoj trauma.

Bilo nas je, koliko se sećam, pred raspad SFRJ, 22 miliona. Ima 22 miliona priča o tome kako smo ratovali, kako smo u ratu (ratovima?) živeli, kako se osećali, i kako nam

varamo, sa svim teškim i bolnim emocijama, kako me one ne bi ponovo pronašle, kao pripadnici jednog od naroda sa „krvavog, brdovitog Balkana“. Jer, mislim da se Balkan može opisati sa hiljadu lepših epiteta, a ja želim da učestvujem u njihovom pronalaženju.

Tribina u Vlasotincu

24.10.2003.

Tribina u Vlasotincu održana je u sali Opštine Vlasotince. Na njoj su govorili: Novica Kostić iz Vlasotinca, Nermin Karačić iz Sarajeva, Kemal Bukvić iz Zagreba i Gordan Bodog iz Zagreba. Ovu tribinu smo organizovali/le u saradnji s Udruženjem boraca rata '90. Vlasotince. Organizaciju tribine podržali su SO Vlasotince i Omladinski savet Vlasotinca.

Broj posetilaca i posetiteljki nas je iznenađio, očekivali/le smo mnogo manje ljudi, no srećom sala se dala proširiti otvaranjem dodatnih vrata, tako da je moglo da nađe mesto oko 110 ljudi.

Prvi deo tribine se odnosio na priče učesnika ratova - otkud oni u ratu i kako vide trajni mir, dok je drugi deo bio posvećen pitanjima publike gde su se čula i mnoga razmišljanja. Ovde navodimo neka od pitanja i razmišljanja, ali i odgovore učesnika tribine.

Pitanje onima iz drugih republika: Da li je tamo bila neka podela na patriote i one druge, neka homogenizacija, podela na izdajnike i one druge?

Nermin: U Sarajevu je bila specifična sredina, dosta ljudi je napustilo grad, ja sam se tada osjećao iznevjerenim. Kakva je politika bila, ja sad to ne bih mogao reći.

Gordan: U Hrvatskoj '91. i u ratna vremena se dogodila ta polarizacija, HDZ-ovska vlast je učinila sve da proklamira ideju „svako ko nije za nas i našu ideju nezavisne Hrvatske, taj je protiv nas“. Status da su svi oni koji su se protivili politici HDZ-a jesu imali tretman izdajnika, to je činjenica. U sedmom mjesecu 1991. je startala Antiratna kampanja u Hrvatskoj, mreža građanskih organizacija, sve do 2000. god. oni su imali tretman izdajnika, odnosno stranih plaćenika, da ne nabrajam dalje. Taj pritisak je bio vrlo jak. Danas, ti isti političari, te iste stvari potpuno drugačije interpretiraju.

Prvo pitanje Novici, a onda i svima ostalima. Kako se Novica oseća u društvu nekadašnjih protivnika?

Novica: Kako mi je da sedim sad tu? Moram da priznam veoma teško. Ne zato što su pored mene tu ljudi iz Hrvatske. Mislim da je veoma teško sedeti ovako u svojoj sredini. Šta će sutra misliti o meni? To je ogroman problem i zbog toga što imam poštovanje spram svoji sugrađana, jer ja volim da poštuju sve da bih i sam bio poštovan. Ja sam imao žarku želju da jednom sednem sa nekima koji žele da razgovaraju na temu mira. Ja znam ove ljude i ne doživljavam ih samo kao Hrvate i Bošnjake.

Pretpostavimo da ponovo počnu ratni bubnjevi, da li biste se isto poneli kao pre deset godina?

Nermin: Ja mogu reći, ako bi bila situacija kao pre 10-11 godina, onda ja tada nisam imao mogućnost nikakvog izbora, ja i da

sam htio da dezertiram ne znam kako bih to uradio. Ali u nekoj drugoj situaciji, joj vjerujte mi da me ne bi bilo tu. Otišao bih i kod ovog Buša ako treba.

Gordan: Ja od 1996. godine radim svakodnevno, da do tih bubnjanja nikad ne dođe, zato smatram vaše pitanje izlišnim.

A ako se ipak desi?

Gordan: Ne bih nosio oružje.

Novica: Rat vidim kao najveće zlo čovečanstva i gledao bih da ga izbegnem kako je god moguće, osim ako nisam napadnut u svojoj kući.

Kemal: Ako bi ponovo došlo do eskalacije nasilja, do rata, ja bih obukao samo vatrogasnu uniformu. Pušku ne bih uzeo.

Da li su samo Srbi krivi za sve zločine koji su se dogodili?

Nermin: Ja nisam nijednog momenta čuo na ovoj tribini da su samo Srbi krivi ili da je neko kriv. Ovo govorim u svoje ime i ne govorim ovo u ime Bošnjaka. Ja tražim krivca u sebi prije svega i tražim ga u mom dijelu naroda. Srbijom ili drugim narodima se ne bih volio baviti u tom smislu da ja donosim neki sud i okrivljujem nekoga. Mislim da svi nose odgovornost za sva dešavanja i jedni i drugi i treći i mislim da je moja dužnost i obaveza da ja osudim svaki zločin, pa ako su ga učinili Bošnjaci, a činili su ga, onda je moja dužnost da osudim te zločine onih koji su to uradili.

Gordan: Postoji velika razlika između moje osobne odgovornosti za nešto i moje

Važno nam je napomenuti da je do organizovanja tribine u Vlasotincu došlo zahvaljujući **Novici Kostiću** koji je imao jaku želju i inicijativu da se ovakva tribina održi upravo u njegovoj sredini. Stoga je Novica pored uloge učesnika tribine imao i ulogu organizatora, što je bilo jako zahtevno, a to samo govori o njegovoj velikoj motivaciji da ima aktivno učešće u procesu izgradnje mira. U organizaciji tribine podržale su ga njegove kolege iz Udruženja boraca rata '90, Omladinski savet i Skupština opštine Vlasotince.

Na tribini u Novom Sadu Novica je izjavio: „Meni je ovo druga tribina, prva mi je bila možda najteža, baš u mojoj sredini, u mom mestu Vlasotincu, ispred mojih građana. Znao sam i svoju odgovornost, znao sam šta me sutra čeka, ali na moju sreću sutradan je bila strahovita podrška. Pre tribine je bilo onako nekih ograda, nepoverenja, nerazumevanja šta je to, jer svi se izgleda plašimo neke politike. Ali sutradan sam dobio strahovitu podršku.“

krivnje za nešto, postoji nešto i što je naša zajednička odgovornost za nešto, međutim gdje je tu naša zajednička krivnja, tako da doista ne razumijem vaše pitanje o Hrvatima, Srbima i Bošnjacima koji su svi krivi za nešto. Mogu razumijeti što ste vi mislili, ali ako ja imam odgovornost za svoju sredinu i društvo u kojem živim, nemam krivnju. Zločin ima svoje ime i prezime. Ratni zločin nikad ne zastarjeva. To je individualna krivnja. Po meni je izlišno govoriti da su narodi krivi više ili manje. Postoji nešto što je naša zajednička odgovornost prema kojoj stvarno treba zauzeti stav.

Kemal: Nema kolektivne odgovornosti, ne može jedan narod biti kriv za zločine koje su pojedinci počinili u ime tog naroda, a često kontra tog naroda, samo u svoju korist. Isto tako je bila suluda ideja na prostoru bivše Jugoslavije stvarati države koje bi bile etnički čiste, ima li danas ijedne od ovih država da su etnički čiste. Ta ideja je u startu bila osuđena na propast.

Ja bih vas samo nešto priupitao, može li prestati taj govor mržnje i može li biti ljubavi među nama?

Kemal: Sve je do nas. Ne vidim razloga zašto ne bi uspjeli zajedno izgraditi trajan mir, bez obzira koliko to nekome može zvucati idealistički.

Novica: Ja mislim da mi to upravo sada i radimo i da je ovo jedan primer da može da se razgovara.

Koliko religije pomažu da se dođe do mira?

Nermin: Moje je viđenje da religija može jako puno doprinjeti izgradnji mira. Ono sa čim ja imam problema dosta u Bosni, ono što se kaže, to je mač sa dvije oštrice. Religija se zna i te kako zloupotrebiti i zna se upotrebiti u neke ratne svrhe, kao što je, čini mi se, i bilo u proteklom dešavanjima, ali kako ja razumijem religiju, ja sve moje mirovne aktivnosti crpim iz religije.

Još neka od pitanja i komentara:

- Hoću da se zahvalim ovim ljudima, hvala vam što ste došli, jer to je hrabrost... Svi mi krivi smo, svaki onaj koji je hteo da sazna istinu on je to mogao i u vreme Miloševića. U mojoj sredini su dolazili mladići sa mašinkama i ponašali se kao junaci i mi smo ih tako prihvatili, ne bi se oni tako ponašali da ih mi nismo tako prihvatili. Ne možemo mi, ako se još divimo optuženima za ratne zločine...

- Da li ste razmatrali mogućnost kada ste odlazili u rat, da dezertirate?

- Da li je razmišljano o tome da među učesnicima tribine bude neko sa Kosova?

- Šta je sa Hrvatskom? Da li se ovakve tribine i tamo organizuju?

- Da li su samo Srbi krivi za sve zločine koji su se dogodili?

- Neko je ranije rekao da žene nisu bile u ratu, preko naših očeva, braće, sinova, normalno da jesmo bile u ratu. Ovo pitanje bih postavila gostima iz Hrvatske i Bosne. Interesuje me da li ste vi imali neke pozivne kompjutere koji su baš vas odabrali, jer interesantno je da, moji su u ratu stvarno bili svi, kako je god ko dobio poziv baš je kompjuter njih odabrao, interesatno je da je bilo mnogo seljaka, radnika, seljačke i radničke dece, a da su neki svoje sinove čuvali i mislim da će se mnogi koji su bili u ratu složiti sa tim. (Aplauz publike.) Na Kosovu su mi bila dva brata, jeste to drugo ali bilo je slično i za Hrvatsku i Bosnu, pa je posle pet dana moja strina umrla. Kad sam se obratila gospodi iz vojnog odseka, kažu mi da nemaju pojma gde su mi braća. Pitala sam: Kako ta majka koja ih je rodila, ko će da je sahrani, i izbegavali su odgovor. A ispred u vojnom odseku je bilo dvadesetak žena koje su čekale da saznaju gde su im braća, gde su im sinovi, gde su im muževi. Pitanje je upućeno vama, i nadam se da nikog nisam uvredila. Interesuje me da li ste i vi baš bili odabrani iz tog ratnog kompjutera, ili je samo kompjuter važio za neke siromašne sredine?

Tribina u Novom Sadu

28.10.2003.

Tribina u Novom Sadu održana je 28.10.2003. u sali Skupštine AP Vojvodine. Na njoj su govorili: Nermin Karačić iz Sarajeva, Drago Frančišković iz Zagreba, Novica Kostić iz Vlasotinca i Gordan Bodog iz Zagreba. Ovu tribinu smo organizovali/le u saradnji sa našim prijateljicama i kolegicama iz Društva za nenasilnu akciju iz Novog Sada. Veliku podršku u organizaciji tribine dobili/le smo od Skupštine AP Vojvodine, Skupštine grada Novog Sada, Kulturnog centra NS, Radija 021 i Dnevnika.

Broj posetiljki i posetilaca je premašio naša očekivanja. Sala od 80 mesta bila je dupke puna, veliki broj ljudi je stajao, pa čak i u hodniku. Nakon tribine, koja je trajala oko dva sata, većina gostiju je, zajedno sa

učesnicima i organizatorima tribine, otišla do Poslaničkog kluba gde su se razgovori nastavili u neformalnoj i opuštenoj atmosferi. Prezadovoljni smo interesovanjem, reakcijama, pitanjima, povratnim informacijama koje smo dobili/le od posetilaca i posetiljki. Takođe smo veoma zadovoljni medijskom praćenošću tribine.

U ovom tekstu navodimo neka pitanja i odgovore koji su se mogli čuti na tribini.

Da li ovu istu priču pričaju i u Bosni, i u Hrvatskoj i u drugim republikama ili je priča zavisna od terena?

Nermin: Da vam kažem jednu stvar, ja sam raščistio sa sobom. Znači, ne bih volio da se bavim licemjerstvom. Ovo mi je treća tribina na kojoj učestvujem, od toga jedna u

BiH. Važno mi je priznati zločine koji su se desili od strane Bošnjaka, Muslimana nad nemuslimanskim, nebošnjačkim življem. Kao čovjeku, vjerski orijentisanom, dužnost i obaveza je da osudim zločine koji su se desili. Ja sam to uradio i u svojoj sredini. Šta mislite, kako su mene mediji dočekali, kako me je narod na ulici gledao? Njihova priča je izgledala ovako: „pobili su nas, poklali su nas, silovali su nas, i sad ti tu sediš s njima i pričaš o nekom miru. Kakav, čovječe, mir!“. To su bile neke reakcije tih ljudi. Ali to mene nije pokolebalo. Ja radim na tome, i radiću ako Bog da, dok sam živ, ja ću na tim stvarima govoriti jasno i glasno i otvoreno. Prije svega u svojoj sredini.

Da li su se gospoda zatekla u isto vreme na istom

mestu, na nekom frontu. Da li ste se gledali preko nišana? Ako jeste, kako živite sada s tim?

Drago: Ja ću jednu epizodu ispričati. Novica je u blizini mog rodnog mesta izgubio nogu. Mi smo se upoznali u Ulcinju na seminaru, i u našoj priči, ispalo je da je on izlazio iz kasarne Logorište na Korani kraj Karlovca. I izgubio je nogu u povlačenju preko Korane. Nakon dva dana došao sam u istu tu kasarnu radi uviđaja, bili smo jako blizu, ali nismo se znali, bili smo na suprotnim stranama, na žalost.

Novica: Strašno mi je leglo pitanje. Imao sam ulogu spašavanja kasarne, ljudstva i mototehnike. U kasarni sam ranjen kad sam izvlačio jednog vojnika, koji je imao 20 godina. Uskočio sam da ga izvučem i to mi je drago. Ponekad kad pogledam svoju protezu setim se tog dečka. Već na prvom seminaru u Ulcinju, Gordan mi je pričao o njegovom mestu ratovanja i rekao da je bio tu u Karlovcu. Znači, mi smo se srećali putem nišana.

Treba malo smiriti tenziju, s puno poštovanja prema ljudima koji su spremni posle 10 god. da, za razliku od političara, govore o svojoj viziji. Ovo nama treba zbog toga što su mnogi od nas žrtve političkih smicalica. Treba se prema svim tim stvarima odnositi s dužnim poštovanjem. Postavio bih pitanje Nerminu, Sarajliji, zato što sam i ja iz Sarajeva. Da li se sjećaš, da li si učestvovao 5. aprila 92. kad je masa krenula s Dobrinje, gdje sam živio, da ruši barikade?... Da li je postojala ta kritična masa među tvojom rajom da podrži nešto što je bila distanca od sve tri stranke. Mislim da se Sarajevo sramilo što su pobijedile nacionalne stranke.

Ako govoriš o nacionalnom identitetu, što ja poštujem, da li danas smatraš da si slobodniji nego što si bio 92. godine? I da li danas Sarajevo onakvo kakvo jeste, može biti multikulturalni, multinacionalni grad. Mnogi ga hvale, ali mislim da nisu shvatili njegovu suštinu. Njemu treba vratiti dušu koju više nema. To mi znamo koji smo ga ostavili čistog i čednog, a odbili da učestvujemo u tome. Ne stidimo se toga, bili smo žrtve i danas smo. Treba svemu dati jednu dublju notu. Svaki je čovjek ovdje odgovoran za to što se dogodilo, bilo da je birao vlast, ili davao podršku ili da je bio indiferentan.

Nermin: Ja bih prvo svog zemljaka pozdravio. Javlja mi se neka empatija prema njemu bez obzira na tu neku nacionalnu pripadnost, a čini mi se da je različita. Ti si moj Sarajlija i ti ćeš to uvijek za mene biti. Da li je postojala kritična masa - ja sam, vjerujem mi, bio veoma mlad, i nisam shvatao šta se dešava. Moja raja su tada bili pripad-

nici četiri nacije, i oni su još i dan danas moja raja. Slažem se da se duh promijenio. Duh Sarajeva je bio specifičan jer razne nacije, narodi koji su živjeli u njemu je to je što je davalo Sarajevu njegovu veličinu. Npr. Zabranjeno pušenje postoji i u Srbiji, i u Bosni, ali ne vjerujem da je to to. Ja se ponosim da je Bijelo dugme iz Sarajeva, Zabranjeno pušenje iz Sarajeva, Elvis Dž. Kurtović. Da li se to može vratiti - ja radim na tome. Opet se vraćam na ličnu odgovornost. Ne mora niko ništa, ali ja ću da uradim. Malo po malo. Da smo svi uradili što je do nas, stvari bi mnogo drugačije bile.

Šta učesnici tribine misle o karakteru rata, šta misle, da li je to bio građanski rat, da li je to bila agresija srpskog naroda na BiH, da li je to bio građanski rat izazvan suludim idejama ljudi sve tri strane, ne samo jedne, koji su želeli slavu, da budu velike vođe i odveli ljude u bedu, propast...?

Gordan: U tom ratu je bilo elemenata agresije. Vi biste očekivali da kažem ko je tu kome bio agresor. Služben naziv u Hrvatskoj za sva događanja od '91-95. je domovinski rat. Postoji i konsenzus, na žalost, da je Hrvatska pobijedila i da je bila izvršena agresija na njen teritorij. Pri tom je bilo rečeno da je ona samo malo pomagala BiH da se ona obrani. To nije moj stav. Koje su posljedice? 1991. po popisu živjelo je 17 ili 19% Srba u Hrvatskoj. Sada je njihov broj sveden ispod 5%. Da li je bilo i građanskog rata u Hrvatskoj? To bi značilo da građani RH, zato što se ne slažu oko raznih stvari, idu da se obračunavaju. U Hrvatskoj je bilo i građana i s druge, treće, četvrte strane. Teško da bi se to moglo nazvati sukobom između građana hrvatske nacionalnosti i građana srpske nacionalnosti. To se sigurno nije dogodilo. Postojala je namjera da se to tako prikaže. Ja sam osobno doživio ogromnu količinu

agresije od strane medija, političara, sa svih strana... Često su me pitali za šta sam se borio. Nisam se borio protiv Srba, niti protiv Srba u Hrvatskoj, niti kao naroda, ali sam se usprotivio jednom sistemu koji je žrtvujući interese običnih ljudi, pa i nacionalne interese Hrvata, Srba, Bošnjaka i ostalih učinio sve da bi zadržali svoje neke privilegije; samo zbog osobnih interesa.

Komentar iz publike

Ja sam Vladan Beara, psiholog-psihoterapeut u, Centru za ratnu traumu i radim s ratnim veteranima već 9 godina, psihoterapiju i savetovanje. Želim da pohvalim organizatora za ovakav skup i želim da se zahvalim na hrabrosti i poštenju naših veterana, učesnika večerašnje tribine, koji su došli ovde. Pošto radim s veteranima već dugi niz godina, mislim da imam neki uvid koliko je teško doći i sesti ovde i učestvovati na takvoj tribini i zaista sam impresioniran time što ste pokrenuli i što ste došli ovde. Imam utisak da sam deo ove tribine, povodom pomirenja i procesa koji se dešava. Imam iskustva pošto sam u više grupa za pomirenje, pre svega, u Dubrovniku u grupi za pomirenje, koji je vodio profesor Klajn iz Zagreba. Kako ide proces? U početku kad se ljudi skupe u grupu, prvo su svi na neki način rezervisani, pričaju „kako smo eto, izmanipulisani, tako desilo“. To je jedna početna faza, ali dragocena. To je početak razgovora. Onda počinemo da pričamo kako smo se mi osećali, kako je nama bilo, kad je nas neko ubijao, kad je nas neko ranjavao i jako nam je važno da onaj drugi, „neprijatelj“, samo sasluša to. A onda dolazi treća, jedna lekovita faza: „a šta smo mi vama učinili, koliko smo mi vas ubijali, koliko smo mi vas ranjavali, koliko smo mi vama zla naneli?“. Nakon toga dolazi jedno kvalitetno pomirenje i mislim da su ovi ljudi na putu ka pomirenju.

Pogled organizatorke tribine u Novom Sadu

Ostvareni dijalog

Kao lokalna partnerska organizacija Društvo za nenasilnu akciju iz Novog Sada učestvovalo je u realizaciji tribine u ovom gradu. Zašto Novi Sad? Neko će pomisliti - u Novom Sadu nije bilo „bratoubilačkog“ rata, nije se pucalo, kuće nisu paljene. Međutim, iz tog istog Novog Sada ljudi su mobilisani i slati u ratove, u novosadskoj bolnici lečeni su povređeni ratnici, iz Novog Sada odesile su mnoge hrvatske i mađarske porodice, a u taj isti Novi Sad stizale su kolone izbeglica sa ratnih područja.

U cilju promovisanja tribine organizatorke iz DNA dan pred tribinu sprovele su u centru grada akciju „Zašto (ne) treba pričati o ratu?“, tokom koje su deljeni pamfleti, a prolaznici i prolaznice su na raznobojne papire beležili svoja razmišljanja na temu da li treba ili ne treba pričati o ratu. Tom prilikom, dobile smo 49 poruka, od kojih se čak 35 ljudi izjasnilo da o ratu treba pričati. Navodimo četiri odgovora naših sugrađana i sugrađanki:

„Treba pričati o ratu zbog budućnosti naše dece!“

„Naravno da treba! Zašto? Zato što je rat (obično) loše iskustvo ljudi i treba ga preneti na mlađe generacije. Treba reći koje su posledice rata i kako utiču na ljude. Mnogo gubimo, ali hajde i da dobijemo time što ćemo podijeliti iskustva drugima koji to nisu osjetili, a svakako da ih vrebja opasnost. Rat je nešto što u našoj zemlji zadesi svaku generaciju i to je žalosno.“

„Ljudi sa takvim iskustvima nikako ne bi smeli da ne govore o tome. Naravno, teško je otvoriti duboko zakopana sećanja, ali jedino na taj način mogu nastaviti dalje u životu! Moraju opet biti hrabri!!!“

„Svaki zaboravljeni rat vodi do sledećeg.“

U Novom Sadu žive ljudi različitih nacionalnih, verskih, etničkih i kulturnih identiteta. I dok nas sa jedne strane sve ove različitosti obogaćuju, sa druge strane postoji strah da one ne postanu sredstvo koje će neko iskoristiti u cilju isticanja sopstvenog na račun drugog/različitog identiteta. Upravo zbog toga želja nam je da radimo na upoznavanju različitosti, na dijalogu, na podsticanju lične odgovornosti i na samopreispitivanju vlastitih stavova, predrasuda, stereotipa.

Kao pripadnice multietničke sredine, smatramo da je dijalog korak u pravcu izgradnje mira i da je za njega uvek PRAVO vreme. Ono što je nas motivisalo da podržimo realizaciju tribine je to što učesnici na tribini nisu politički analitičari ili komentatori, već ljudi koji su učestvovali u ratu a koji su sada spremni da se bore za mir. Ljudi različitih nacionalnosti koji su bili na suprotnim stranama, a sada sede zajedno, za istim stolom, sa istom motivacijom - da se angažuju na izgradnju mira. Bila je potrebna neverovatna hrabrost učesnika da sednu za sto i otvoreno iskažu svoju motivaciju za učestovanje u ratu, svoja osećanja i postupke. I da upravo oni koji su u ratu učestvovali, daju svoje viđenje kako ka trajnom miru. I hvala im na toj hrabrosti.

Tribinu smatramo veoma značajnim korakom u pravcu izgradnje mira i verujemo se da smo time dale svoj doprinos procesu pomirenja na prostoru bivše Jugoslavije. Nadamo se da će ljudi koji su imali priliku da prate tribinu biti potaknuti na

razmišljanje i samopreispitivanje vlastite odgovornosti u ratnim dešavanjima kao i na bolje razumevanje „drugih“ strana. I da ćemo, potaknuti primerom učesnika tribine, shvatiti da, kada se problem javi, moramo sesti, razgovarati, sarađivati i gledati se u oči, ali nikada više preko nišana.

Nakon podrške zvaničnih institucija, odzivom građanstva na uličnoj akciji „Zašto (ne) treba pričati o ratu“ koju smo sprovele, odzivom medija, posećenosti tribine, sigurne smo da postoje hrabri ljudi koji su spremni da pričaju o svom učešću u ratu i da postoje hrabri ljudi koji su spremni da čuju. I postoje mediji kojima je dijalog tribine interesantan i koji su mu poklonili svoje stranice i minute.

Ono što se pokazalo očitim jeste potreba za dijalogom, a na nama je da se i dalje angažujemo u cilju zadovoljenja ove potrebe i u cilju preduzimanja sledećih koraka koji vode ka trajnom miru.

Zahvaljujemo se svima onima koji su nas u ovoj akciji podržali, a posebno hvala: Skupštini AP Vojvodine, Skupštini grada Novog Sada, Kulturnom centru NS, Službi za opšte i zajedničke poslove pokrajinskih organa, SUP NS, Udruženju boraca rata '90. Novog Sada i svim građanima i građankama koji su posetili tribinu i aktivno učestvovali u njoj.

U Novom Sadu, 14. oktobra 2003.

Tim DNA

(Danica Novaković, Eleonora Čabradi-Šijačić, Sanja Dimitrijević)

Tribina u Kraljevu

11.11.2003.

Tribina u Kraljevu održana je 11. novembra 2003. u sali Skupštine Opštine Kraljevo. Na tribini su govorili: Novica Kostić iz Vlasotinca, Adnan Hasanbegović iz Sarajeva, Kemal Bukvić i Gordan Bodog iz Zagreba. Lokalni partner u organizaciji tribine bila je Omladinska organizacija KVART.

Tribina je bila dosta slabo posećena, naročito u poređenju sa tribinama u Novom Sadu i Vlasotincu.

Ovde navodimo neka od pitanja i komentara publike i odgovore učesnika.

...Ne želim da umanjim zločine koji su činili Srbi, sačuvaj me bože hrvatske kulture i srpske hra-

brosti. Pri tom je važno reći da su i jedni i drugi činili zločine i da je u ovom ratu bilo stravično... Važno je da dođe do otvorenog dijaloga između Srba i Hrvata jer mi se čini da se svo zlo raširilo po Bosni. Gde vidite zametak budućih korektnih odnosa između ta dva naroda, Srba i Hrvata?

Gordan: Ja ne mislim, niti prije niti sad, da se stvari na ovom prostoru određuju odnosom između Srba i Hrvata, jer određuju se i drugim narodima i nacijama. Kakvi odnosi bi trebalo da budu između ljudi, pa i naroda? Trebalo bi da se kultura koju imamo i koju dijelimo jako dobro poznaje. Ono što imamo kao preneseno iz prošlosti, to je bogatstvo duha. Hrvatsku kulturu su

stvarali i Hrvati, i Srbi, i Slovaci, i Nijemci, da ne nabrajam; čitav niz ličnosti iz prošlosti i povijesti. Poznavati svoj identitet, poznavati nasljeđe, identitet i kulturu svojih susjeda i sugrađana, to je put u saradnju između dva naroda.

Pre ovih ratova nosio sam kramp i lopatu i u Sarajevu, Zagrebu, Ogolinu i Kninu. Nosio sam i pušku, ali me interesuje jedna stvar: šta mislite o tome zbog čega su i ko je kriv što su svi Srbi otišli iz Hrvatske; ostalo je nešto malo Srba u Republici Srpskoj, Kosovu. Jesu li tu krivi Srbi ili neko drugi?

Adnan: Odgovorni su ljudi koji to nisu spriječili, bilo unutar srpskog, bošnjačkog ili hrvatskog naroda. Ima veliki broj politi-

čara koji su poticali tako što. Npr. u Sarajevu nudena je ljudima mirna integracija - da ostanu u Federaciji, da im je to zagarantovano pravo, ali je SDS toplo preporučio svojim simpatizerima da napuste Federaciju i da se presele u Republiku Srpsku. To isto shvatam kao verziju etničkog čišćenja, ali s druge strane. Naravno, možemo govoriti o odgovornosti političara i ostalim strukturama na svim stranama. Uostalom etnička čišćenja su jedna od najgorih posljedica rata. Ali i svi mi treba da se zapitamo jesmo li to i mi podržali?

Evidentno je u Srbiji da se ovaj problem sagledavanja krivice gura pod tepih. I sama izvinjenja predsednika jedan drugom su formalizovana da bi se izbeglo ovo škakljivo pitanje, nigde to na TV ne može da se vidi. Zanima me uopšte stanje državnih medija prema tome u Hrvatskoj i u Bosni? Da li je moguće da se mediji zainteresuju? Da li ima uopšte ljudi koje ova tema interesuje? Sve se to zaboravlja i skriva pod tepih.

Adnan: Mi smo imali tribine u Bosni proljetos, u Zenici i Banja Luci. Bili smo skoro fascinirani podrškom medija, nismo očekivali. Bio sam iznenađen kad su nas s Federalne televizije nazvali da dodemo nas ovako četvorica, samo što smo bili svi iz Bosne, da gostujemo u jednoj od vodećih političkih emisija. Postoje ljudi koji imaju osjećaj da u svemu ovome ima nečega. Imao sam predrasudu da oni ne mogu, neće... ali neki pojedinci, urednici imaju potencijala da podrže tako šta. Mada generalna slika o Bosni nije Bog-zna-šta kad bi govorili o govoru mržnje.

Gordan: U Hrvatskoj ne osjećam još

neku veliku podršku od tih velikih medija. Mislim da nekima još nije jasno o čemu se zapravo radi. S druge strane je, na našu sreću, već veliki broj osoba i urednika/ca koji imaju senzibilitet za inicijative gra-

Još neka pitanja:

- Gordan je u svom izlaganju rekao da je dobrovoljno otišao u rat. Tri, četiri godine je jako dugo vremena. Posle toliko vremena šta se to desilo, kakav je motiv da sad bu-

Reakcija jednog posetioca tribine

Mene interesuje smisao tribine koja je zamišljena upravo da se priča o ovim stvarima, da oslobodimo iz duše ono sve što imamo u sebi. Ja sam učesnik rata. Adnane, znam dobro što je Sarajevo i znam gdje je bio, isto kao što ti znaš gdje sam ja bio; Sarajlije smo obojica. Kemale, dobro znam gdje je Doboju, gdje Šamac, ma cijelu Bosnu, Hrvatsku, Makedoniju, Srbiju, Crnu Goru. Cijelu Jugoslaviju. Rukovodioce koji su sada aktuelni u bosanskoj vlasti isto tako znam. Oni su svi ostali tamo gdje jesu, a ja nisam. Neću nikog ja da krivim.

Evo vas, sve trojice. Ovoga dečka ne brojim kao četvrtog jer smo bili na istoj strani. Mislim da tribina ima smisla da se ispraznimo jedni prema drugima. Želim s vama pričati! I ne samo ja, nego mnogi mi. Ja svoju krivicu u ratu znam, kol'ka je, šta je. Spreman sam da odgovaram. Isto k'o što tražim da mi se izvine oni koji su me osuđivali i nazivali agresorom, četnikom, zlikovcem, neprijateljem, ne znam sve čime. Zbog toga i pitam - čemu ova tribina? Nemojte da žurite. Da li je ovo iznajmljeni ili kupljeni prostor od Opštine? Ako jeste i plaćeno dva sata, ja ću još dva sata platiti da bi se o tome pričalo. Nemojte da o tome prebijamo preko koljena, pa niko ništa nije dorekao. Hoću otvoreno da pričam o svemu. Kao što hoću da vas pitam svu četvoricu, gdje ode naša država? Ja sam rođen u Jugoslaviji. I hoću da pitam - gdje je? Ko nam je ukrade? Da li smatrate vi svojom državom: ti Hrvatsku, ti Srbiju, ti BiH, ti Federalnu BiH? Svi ovi problemi koji jesu nemojte da to bude u 5 minuta...

Ja sam slučajno vidio sad na vijestima u 7 najavu. Zato sam došao da to vidim, da vas vidim svijui. U stanju sam da pogledam svakoga u lice jer se smatram čistim, pravednim, nikom ništa nisam učinio, ali ne znam zašto sa ženom i dvoje djece hodam po svijetu. I mnogo stvari mogu da vas pitam, i hoću da vi pitate mene.

Zašto se ti nisi zvao četnikom jer si bio 30 km od svoje kuće? Ja sam od svoje kuće bio 4,5 km i zvali su me četnikom. Ja sam ostao bez svoje kuće u satu, samo što sam prešao Miljacku na drugu stranu. A prešao sam je samo zato da bih ostao živ. Najmanje me neko pit'o da li sam ja dobar čovjek, najmanje su me tražili oni koji su me znali, nego su me tražili oni koji me nikad nisu znali, koji me nikad nisu vidjeli, a znali su da se zovem Bane. Ovo što smo mi živjeli u onoj Jugoslaviji u kojoj sam ja bio, u kojoj ste vi bili, nije više nema. A srušili smo je mi: ja, pa vi i svi ostali.

E, što mi to napravismo? Zato moramo sjest', pričati i objasniti te neke stvari. Ne ljutim se što si ti bio u „Zengama“. Nemam pojma što sam ja bio i zašto sam bio. Nisu mi dali da odem. Ja te potpuno razumijem. Nismo mi ni htjeli da budemo vojnici. Ja sam najmanje htio da pucam na Adnana, Sahiba ili ne znam koga. Ali izašlo tako, pucam na mene, pucam i ja na njega. Kad se sve svede, rezultat, onda se pitamo što će nam rat. Jest', zato što nismo ranije razmišljali. Mi nismo svjesni da je rat i cijena rata da se ubija i da gori kuća. Ako to ne možemo raditi, onda nismo to ni trebali raditi. Ako smo se prihvatili puške, moramo onda ponijeti cijenu odgovornosti rata. I sad kol'ko je po puc'o. Ako sam nekog ubio, nek' mi se sudi, a ako nisam, neću da nosim grijehu onoga ko je to uradio. Znači otvoreno hoću da pričam s vama. Ništa više.

đanskog društva i nevladinih organizacija. Čini mi se da je to put ka senzibilizaciji velikih medija.

dete protiv toga što ste radili? Mora biti neki jak razlog.

- Hteo sam da pitam Novicu kako se on

oseća pošto znam da je bio na ratnom području. Da li je humano nešto uradio kad je izvuкао, kad je pomogao tim mladicićima, da li bi to možda ponovo uradio, da li imaš grižu savjesti ili se osećaš pošteno, da si pomogao tim mladicićima?

- Kakvi su odnosi sada između Srba i Hrvata u Hrvatskoj? Moj prijatelj izbegao iz Hrvatske i pitam ga kakvi su odnosi u Hrvatskoj i on kaže kakvu je video parolu: „Mi Hrvati ne pijemo vina, nego krvi Srbina iz Knina“. Da li je to tačno? I kako vi vidite saradnju, da se zbliže tržišta kao što je nekad bilo? Dugo vremena će proći dok se zbliže.

- Da li ste vi član neke stranke, zašto ovakve akcije nema u Hrvatskoj?

Kutija utisaka

Prijatno samo iznenađeni brojem i sadržajem zapi-
sanih utisaka publike koji su se našli u *kutiji utisaka* na-
kon svake od tribina. Ovde navodimo samo neke od njih.

Koji su Vaši utisci sa tribine?

„Svesni da je teško otvoriti se, nakon tako strašnih
iskustava, ali ljudi su probali bar na tren da približe i
otkriju pravu sliku svih ružnih dešavanja.“

„Imam utisak da nastojite imati pošten pristup
ovoj izuzetno delikatnoj stvari. Za svaku pohvalu je či-
njenica što ste dopuštali i običnim ljudima da iznesu
svoj stav o tragediji koja nas je sve zadesila.“

„Napokon! Čekam Vas 10 godina!“

„Jasno nam je koliko je teško biti samokritičan,
iskren prema sebi, i to priznati pred drugima. Divim se
hrabrošću govornika da čvrsto zastupaju svoje ideje
znajući da neki ljudi pred kojima govore ne dele njihove
stavove i spremni su na sukobe pod maskom patri-
otizma.“

„Utisci su dirljivi i upečatljivi. Razgovor na ovoj tri-
bini izmamio mi je suze i podsetio na najteži period iz
naših života.“

„Suočavanje nas vodi u pomirenje. Pokušaj da se
otvoreno govori o svemu.“

„Prvo, hrabrost ljudi koji su spremni da pričaju o
nečemu „što većina potiskuje“, spremnost da se suoče
s okolinom i različitim reakcijama na nešto vrlo lično i
bolno. Ovim putem ljudima se može ukazati na stavove
koji omogućuju normalan život u više kulturnoj za-
jednici, mada imam utisak da ljudi s „čvrstim stavovi-
ma“ dolaze na tribinu samo da bi ih još više učvrstili
(netolerantni).“

„Dobro je, treba više ovoga. I ovde ima mržnje i ne-
znanja i ludila - ovi ljudi su jako hrabri. Ja im čestitam.“

„Vrlo dobar početak ka trajnom miru.“

„Shvatila sam da je moj grad konačno oživeo.“

„Tribine su preko potrebne i zaslužuju svaku po-
hvalu. Ali, da li su one moguće u Hrvatskoj i BiH? Zašto
se mirotvorstvo i trpljenje, tolerancija, očekuje od Sr-
ba i treba da počne u Srbiji?“

„Danas, kada sam žena sa 30 godina i kada se se-
tim '91, '92, '93... setim se prelepih studentskih dana,
koncerata, žurki. Ubrzo, osećam krivicu. U to vreme su
se ogromnom broju ljudi desile užasne stvari (Srebre-
nica, Medački džep...). Da li sam mogla učiniti nešto?
Branim se time - ja to tada nisam znala. Zato su ova-
kve tribine potrebne, da bi se znalo, da se ne bi zabo-
ravilo, zbog onih iza nas.“

Šta Vi mislite da je potrebno za mir?

„Za mir je potrebno puno, ali ne previše. Mir je tu,
pored nas, samo bi trebalo da ga primetimo i prihva-
timo. Nermin je dobro rekao: „Treba da svi učinimo
ono svoje malo i biće svima dobro!“

„Da se suočimo sa sopstvenom odgovornošću,
preuzmemo odgovornost za svoj život i živote onih
koje volimo, onih koje srećemo, odgovornost za svoje
postupke prema drugim i drugačijima.“

„Pre svega pokušaj da se razumeju ljudi oko sebe,
da se ne gleda „oni-mi“, već ličnost kao individua. Bez
grupisanja i bez „kolektivne“ odgovornosti „iza koje se
krije“. U svakoj demografskoj grupi treba videti indivi-
due, ne homogeni masu.“

„Nikada ne zaboraviti zločine, uvek pričati o njima.“

„Tolerancija, poštovanje drugih koji ne misle kao
ja. I uvek raditi na pomirenju.“

„Potrebno je razgovarati pa onda ratovati. Mi smo
izabrali obrnut redosled.“

„Za mir su potrebni ljudi.“

„Pre svega priča - da se ne zaboravi! Samo pričom
i sećanjem ćemo pomoći da se ovo ne ponovi!“

„Razumevanje među ljudima i posmatranje dru-
gih bez predrasuda.“

„Samo pameti i poštenja jer nas budale uvode u
ratove.“

Komentari, predlozi, pitanja, poruke...

„Bilo bi dobro da se čuje i ženski ugao; ženski po-
gled na rat, ženski pogled na razaranje i mir.“

„Potrebno je organizovati što veći broj ovakvih i
sličnih tribina kao i uključivanje mladih u što većem
broju jer su oni odgovorni za budućnost. S obzirom da
se istorija ponavlja onako kako im predstavite pro-
šlost, možete se nadati da će postupiti u budućnosti -
na dosadašnji način svakako ne bi trebalo!“

„Tribina - korisna. Sledeći put bi bilo korisnije do-
vesti i neke „indirektne“ učesnike - npr. novinare!!!“

„Naglasiti individualnu odgovornost, objasniti da
se treba čuvati stereotipa i predrasuda koje izazivaju
ideje o kolektivnoj odgovornosti. Pozvati kao učesnike
novinare koji su radili za vreme rata, psihologe i žene
koje su učestvovala u ratu.“

„Samo hrabro napred!“

„Mir nema alternativu.“

„Razgovarati, razgovarati i slušati.“

„Predlažem još više ovakvih kampanja jer naci-
onalizam je prisutan u velikoj meri i dalje na svim
prostorima bivše Jugoslavije, u nekim delovima čak
podjednako onome šta se dešavalo i pre i posle ra-
tova. Radim na Kosovu, gde, može se reći još uvek
traje rat pa bih ovakve tribine u budućnosti volela
videti i tamo.“

Medijska podrška

Tokom perioda pripreme i relizacije
ove serije tribina jedan od najvažnijih izvo-
ra podrške bila je medijska propraćenost
naših aktivnosti. Jedan od razloga je taj da
u našem društvu ne postoji navika posećiva-
nja tribina, stoga smo se trudili/le da
obavestimo i pozovemo što veći broj me-
dija, ne bi li se o tribini informisali i ljudi
koji bi tako nešto radije gledali kraj svojih
malih ekrana, ili slušali na radiju, pročitali
u novinama. Sem toga, želimo da promo-
višemo ideju izgradnje mira i kroz medije
jer oni imaju veliki uticaj u društvu, ali i od-
govornost za njega.

Posebno smo zadovoljni i prijatno izne-
nađeni odzivom medija koji su propratili
tribine u Vlasotincu i u Novom Sadu. Na
tome možemo zahvaliti prvenstveno na-
šim lokalnim saradnicima i saradnicama,
Novici Kostiću i aktivistkinjama Društva
za nenasilnu akciju iz Novog Sada, koji su
uložili/le veliki trud u informisanje medij-
skih kuća.

U brojnim kontaktima s medijima nai-
šli smo na dosta razumevanja i podršku u
pravom smislu, što nas je jako radovalo i
osnaživalo, jer smo imali osećaj da nismo
sami u celom procesu.

Na žalost, imali smo i mali broj neprijat-

nih iskustava, u trenucima kada bi nam
mediji „ponudili svoje usluge“ po ceni ko-
ju mi nikako ne možemo da platimo. Pret-
postavljamo da su takve situacije posledica
predrasude koja postoji o nevladinim or-
ganizacijama, da su one „pune para“, pa da
im svaku „uslugu“ treba papreno naplatiti.
A ta predrasuda potpuno baca u senku pi-
tanja šta radimo, zašto, na koji način, s ko-
jom motivacijom. I baca u senku pitanje
odgovornosti svih nas, pojedinaca i poje-
dinki, a posebno medija koji vrlo utiču na
javno mnjenje, za društvo u kome živimo,
za prošlost, ali i za izgradnju budućnosti.

Druga vrsta neprijatnosti je svakako bi-
la interpretacija pojedinih medija, koja se
čini neizbežnom, usled nedostatka senzibi-
liteta. Smetali su nam senzacionalistički
naslovi u novinama (koji su svakako pro-
mašivali suštinu), zatim izvlačenje iz kon-
teksta izjava učesnika tribine. Usled nagle
pojave u javnosti priče o tzv. *vijetnamskom*,
odnosno *balkanskom* sindromu, dešavalo
se da se izjave učesnika izvlače i stavljaju
upravo u taj kontekst, bez pojašnjenja šta ti
ljudi zapravo rade, zašto, ignorisanja njiho-
ve jake mirovne poruke.

Jedno od razočarenja su nam i neki od
medija za koje smo smatrali da su nam sa-

veznici u promovisanju izgradnje mira i
društvenih vrednosti, a od kojih smo ostali
izignorisani.

Od nekih TV kuća smo dobili informa-
ciju da su im se javljali gledaoci i tražili re-
prizu emisija u kojima smo gostovali, ili re-
prizu snimka tribine. Zahvaljujemo se na
ovoj, ali i drugim povratnim informacija-
ma koje smo dobili, jer nam to predstavlja
jaku podršku u radu i rastu naše lične mo-
tivacije. Komunikacija, informacije, reakci-
je daju nam znak da ne radimo i ne priča-
mo „u prazno“.

Zahvaljujemo se svim medijskim kuća-
ma koje su propratile ovaj program i aktiv-
no učestvovala u njemu, a posebno novi-
narima/kama i urednicima/cama od kojih
smo dobili jaku, toplu i ljudsku podršku.

Hvala sledećim medijima:

Danas, Dnevnik, Ekspres, Gradanski
list, In Radio, Kanal 9, Magyar Soó, Mul-
tiradio, NS nedeljnik, Pan radio, Radio
021, Radio Dunav, Radio Kisač, Radio
Sajam, Radio Signal, Radio Stotka, RTV
4S, RTV Jesenjin, RTV Kraljevo, Stu-
dentski radio Jesenjin, TV Apolo, TV
Kanal 9, TV Leskovac, TV Melos, TV No-
vi Sad, TV Panonija, TV Rosulja, Veče-
rje novosti

0 Centru za nenasilnu akciju

Osmoro ljudi iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije čini jezgro Centra za nenasilnu akciju (CNA). Imamo urede u Sarajevu i Beogradu i radimo na izgradnji mira u regionu bivše Jugoslavije, od Makedonije, preko Kosova, pa sve do Hrvatske. Ko to želi, iščitavaće i prebrojavati iz naših imena, pripadnice i pripadnike pojedinih naroda sa ovog prostora: Adnan Hasanbegović iz Sarajeva, Nedžad Horozović iz Doboja, Helena Rill iz Sombora, Ivana Franović iz Beograda, Milan Colić Humljan iz Babušnice, Sanja Deanković iz Splita, Tamara Šmidling iz Beograda, Nenad Vukosavljević iz Beograda. Ono što je nama važno je to da nas povezuje osećaj ljudske solidarnosti - neomeđene postojećim granicama, posvećenost mirovnom radu i promeni ka pravednijem društvu nenasilnim putem. Važno nam je i to da nas sve naše različitosti povezuju u poštovanju istih, pomažu nam da učimo jedni od drugih i menjamo sebe i društvo oko nas.

Kakvo nenasilje!?

Nenasilje je neprihvatanje i nečinjenje nepravde.

Nenasilje je delovanje protiv nepravde i diskriminacije, kada se pri tom trudimo da ne činimo i sami nepravdu i da svakome ostavimo i pružimo šansu da se menja, da ne osuđujemo ljude jer na to nemamo pravo, već da kritikujemo one postupke koji ugrožavaju druge. I da isti aršin važi za sve.

Nenasilje ne vidimo kao ideologiju već kao stalan proces preispitivanja sopstvenog delovanja, mišljenja i zbivanja u društvu. Naše pojedinačne motivacije se preklapaju u ovoj tački, dok individualno, one svoje korene crpe u veri, iskustvima nepravde i solidarnosti sa onima koji su izloženi nepravdi.

Hajmo se okrenuti budućnosti i zaboraviti šta je bilo u prošlosti...

Ako opet gurnemo prošlost pod tepih nećemo ništa naučiti i možda će oni koji dolaze iza nas morati ponovo da dožive svu tugu, bes i očaj kroz koje su mnogi sa Balkana prošli proteklih godina. Nemojmo zaboravljati zločine, a pogotovu ne one koji su činjeni u ime naše i navodne zaštite nacije i naroda. Nemojmo potirati i negirati razlike koje postoje, već upoznajmo i poštujemo ono što ne znamo. Nije rata bilo zato što su ljudi različite vere i nacije, već zato što su te razlike zloupotrebljene i što nismo znali kako da se suprotstavimo, a mnogi od nas nisu ni znali kuda vodi veličanje sebe i nipodaštavanje drugih.

Ne može se naneti bol zaboraviti i sakriti, niti to treba učiniti. Hajmo poštovati taj bol i učiti od njega, da se nikad ne ponovi, ali poštujemo bol svih ljudi i onih sa „druge strane“.

Šta to radi CNA?

Od 1997. sa osnivanjem sarajevskog ureda započeli smo naš rad na izgradnji

mira čiji centralni deo čine obrazovni kursevi iz nenasilne razrade konflikata sa ljudima iz bivše Jugoslavije (osim Slovenije). Na te, kako ih mi zovemo treninge iz nenasilne razrade sukoba, dolaze ljudi iz raznih delova regiona, koji su motivisani da u svojim sredinama rade protiv diskriminacije, na prevazilaženju etničke mržnje i nepoverenja i za ravnopravnost svih ljudi. Osim učesnika i učesnica angažovanih u udruženjima građana/ki učestvuju i novinari/ke, prosvetni radnici-e i aktivisti/kinje političkih stranaka, učesnici ratova.

Kad god se na jednom mestu na deset dana skupe ljudi iz ovih balkanskih zemalja i regiona, postoji puno skrivenih i otvorenih predrasuda, nezalečenih rana prouzrokovanih ratovima, gomile strahova i nada vezanih za budućnost. Mi koji vodimo taj grupni rad trudimo se da stvorimo prostor za međusobnu komunikaciju, za stvaranje poverenja i otvaranje svih bolnih pitanja, kako bismo preradili i tako tražili nove načine da se ophodimo sa svim svojim različitostima i sličnostima. Trudimo se da ljudi dobiju uvid u to šta oni „drugi“ doživljavaju kao nasilje i time probudimo odgovornost za zaštitu i sopstvenih prava, kao i prava njihovih suseda.

Početak mira vidimo u prepoznavanju i poštovanju bola koji su oni sa „druge“ strane doživeli, budeći time osećaj ljudske solidarnosti, saosećanja i razumevanja. Od 2001. postoji i beogradski ured CNA, sestrinski ured sarajevskom. Sve što radimo i odlučujemo, činimo zajedno, živeti tako ono u šta verujemo i što želimo da promoviramo.

Osim rada na treninzima iz nenasilja CNA deluje i na drugim poljima izgradnje mira kao što su mirovni javni apeli, učešće na javnim tribinama i njihovo organizovanje, objavljivanje novinskih članaka i sl.

Iskustvo da se ljudi raznih nacionalnosti i vera, na Kosovu, u Makedoniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, mogu razumeti, podržati i prepoznati zajednički interes izgradnje mira, koje smo često doživljavali tokom prethodnih pet godina rada daje nam snage i vere da istrajemo u našem radu. Uprkos svemu što je bilo i što ne treba zaboraviti već preispitati, budućnost nam je, ako nikako drugačije, ono najmanje geografski, usko povezana.

Akcija „Zašto (ne) treba pričati o ratu“ koju su sprovele aktivistkinje DNA u Novom Sadu

0 građenju i graditeljima/graditeljima mira

Zanimljivo je i inspirativno razmišljati o rečima i njihovim značenjima. Posebno ako su reči relativno sveže „uvezene“, a vi instinktivno osećate da se bar neka od mnogobrojnih njihovih značenja odnose i na vas, da vas nekako obavezuju i upiru prostom ka vama.

Neke od takvih kovanica su i „peacebuilding“, izgradnja, građenje, dograđivanje mira, civilno društvo, nevladine organizacije, treći sektor itd., reči mnogo korišćene i često nedovoljno shvaćene, koje su sve zajedno u paketu na naše prostore pristigle tokom 90-ih godina.

Šta taj izraz znači u našem kontekstu? Šta je uopšte naš kontekst? Zašto graditi mir? i ... Šta je uopšte mir?

Svako postavljeno pitanje rađa bar još jedno novo, no poverovati da je ta brojnost pitanja razlog da se odustane od razmišljanja o njima znači napraviti sebi sumnjiv alibi i smestiti se u udobnu, ali problematičnu ulogu nezainteresovanog posmatrača/posmatračice.

Krenemo li od početka, od još jednog jednostavnog pitanja „Živimo li u miru?“, velika je šansa da ćemo se saplesti već na prvoj stepenici. Saplešće nas sveukupna, preovlađujuća društvena svest koja podrazumeva, gaji i diktira promišljanje ključnih socijalnih i političkih kategorija isključivo u trećem, neutralnom licu. *ODVELO NAS U RAT. DONELO NAM MIR.*

Ko? Šta? Pa, „TO“ koje je izvan nas, izvan naših poimanja i moći. Ako nam je „TO“ već donelo mir onda je, razume se, izlišno pitanje živimo li u miru.

No, da li je stvarno izlišno?

Društvo u kome jako veliki broj ljudi oseća ogromnu egzistencijalnu nesigurnost, u kome se prostor slobodnog kretanja i življenja za znatan broj ljudi smanjuje iz dana u dan; društvo u kome bilo koji identitet izvan „nacionalnog kanona“ postaje preteći elemenat a time i legitimni objekat nasilja i diskriminacije, takvo društvo nije ono u kome vlada trajni i stabilni mir.

Takvo društvo danas ne postoji ni u Srbiji, ni u Hrvatskoj, ni u BiH, ni na Kosovu, ni u Makedoniji ... I nijedna od nabrojanih zemalja/regiona neće biti takvo društvo dok zajedno sa ostalim susednim zemljama u regiji ne izabere *izgradnju mira* kao jedan od svojih prioriteta, jer tačke kao Vukovar, Gospić, Srebrenica, Sarajevo, Mostar, Foča, Štrpci, Peć, Priština, Skoplje, Tetovo ... Beograd, međusobno su veoma bli-

sko povezane i mnogo bliže od stvarne udaljenosti u kilometrima. To nisu samo mesta na geografskoj karti, već i simboličke tačke bola i sramote ljudi sa ovih prostora.

Jedan od prvih koraka u postavljanju temelja trajnog mira jeste prepoznavanje potrebe za pravljjenjem *mirovnih saveza* (unutar i preko granica naših zemalja) čiji nosioci/nositeljke ne mogu biti nikakvi strani eksperti. Ljudi koji se profesionalno bave izgradnjom mira po svetu, već ovdašnje građanke i građani iz različitih profesionalnih i socijalnih kategorija. *Lokalni* ljudi za koje sopstvena odgovornost za društvo u kome žive ne prestaje glasanjem na izborima ili neprestanim gundanjem kako se „eto, ovde nema za koga glasati“. Istovremeno, nikakav pomak se neće desiti dok god mirovne inicijative budu služile za povezivanje istomišljenika/istomišljenica koji ljubomorno stižu „tapiju“ na bavljenje mirom i priču o njemu.

Postojeći jaz između „mirotvoraca“ i „ratnika“ jedna je od najozbiljnijih prepreka koja se mora prevazilaziti želimo li da ovakve i slične priče ne ostanu samo mrtvo slovo na papiru. Možemo li ponuditi kvalitetnu alternativu militantnoj i nasilnoj opciji ukoliko veliku grupu ljudi koji su u ratovima učestvovali izbrisemo sa liste potencijalnih saveznika? Dati ljudima prostor za stvarnu promenu u sagledavanju sopstvene odgovornosti za prošlost i budućnost vrednost je koju želimo promovirati. Mogućnost da taj prostor bude zloupotrebljen postoji, no rizik se ipak isplati, posebno u odnosu na društvenu dobrobit koju nosi jačanje i proširivanje mirovnih kapaciteta.

Drugi značajan problem leži u tendenciji da se zanimanje za susedne zemlje uglavnom sastoji u „zavirivanju preko ograde u komšijsku baštu“, sve u cilju brojanja koliko je „njihovih“ otišlo u Hag, koliko je broj „njihovih“ ratnih zločinaca, i postizanja umirujućeg zaključka kako je „njihov“ nacionalizam ipak veći od „našeg“ pa je logično da se oni više bave tim problemima nego „MI“. Skretanje pažnje na „balvan u sopstvenom oku“ zato je neophodan čin građanske svesti i *patriotizma*, pojma koji se mora dekontaminirati nakon dugih godina njegove fašizacije i zloupotrebe.

Kako ćemo prevazići sve ovo zavisi u dobroj meri od nas samih. Hoćemo li umeti izabrati između „mirovnih trupa“ i „mirovnih grupa“, odnosno hoćemo li

znati da ponudimo treću i četvrtu kvalitetnu mirovnu opciju, velika je zajednička odgovornost. Ukoliko je slanje vojnika u Afganistan i Irak jedini doprinos svetskom (a time i našem) miru koji ovo društvo može iznediti, onda smo zaista u velikom problemu. A taj problem nije samo dnevno-politički već (i pre svega) etički i to u mnogim svojim aspektima - od nepostojanja svesti šta se zapravo podržava tim činom, do jačanja starog, odveć dobro poznatog mehanizma „gde god ima neki problem tu vojsku pošalji“.

Preispitivanjem raširenih sintagmi tipa „evro-atlantske integracije“ takođe se gradi mir. Kritikovanje takvih postavki ne znači autistično zatvaranje u sopstveni zabran, niti odbacivanje bilo kakvih integracija, već jasan zahtev da se stvari nazivaju svojim imenima i da se transparentno raspravlja o vrednostima koje su imanentne takvim savezima.

Podržati *evropske* integracije znači, u kontekstu mirovnog rada, podržati standarde društvene solidarnosti, zdravstvene i socijalne zaštite, nekorumpiran ekonomski sistem, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, visok nivo brige o životnoj sredini; znači, ukratko, nastojati da se sopstveno društvo uključi u red društava u kojima postoji stalna razmena odgovornosti između države i njenih građanki i građana. Sve bi ovo evropske integracije *trebalo* da znače. Stvarnost nam, međutim, često govori suprotno, naročito u pogledu različitih merila za različite evropske zemlje. Zbog toga je jako važno da budemo sigurni da li ulaskom u „evropske integracije“ zaista afirmišemo pobrojane vrednosti.

Kritikovati frazu „evro-atlantske integracije“ podrazumeva izrazito neslaganje sa priključivanjem jednom *vojnom* savezu (NATO pakt) koji ni uz najbolju volju ne može biti prepoznat kao faktor koji može da donese mir, o čemu jasno govori činjenica da su sve dosadašnje „mirovne intervencije“ te alijanse bile borbeni pohodi koji su proizveli veliki broj žrtava i razaranja.

Ima li stvarnog mira bez osećaja sigurnosti za sve ljude, bez obzira na njihov, nacionalni, verski, rodni, seksualni identitet? Vredi dobro razmisliti o tome.

... I o mnogim drugim stvarima. Jer ono „donelo nam mir“ s početka teksta jednostavno nije moguće. Kao što nije bilo moguće ni da se dešavaju ratovi i razna druga nasilja bez naših uloga u njima.

ZAHVALJUJEMO

DRUŠTVU ZA NENASILNU AKCIJU IZ NOVOG SADA
UDRUŽENJU BORACA RATA '90. OPŠTINE VLASOTINCE
OMLADINSKOJ ORGANIZACIJI KVART IZ KRALJEVA

UDRUŽENJU BORACA RATA '90. SRBIJE
SKUPŠTINI AP VOJVODINE
SKUPŠTINI GRADA NOVOG SADA
SKUPŠTINI OPŠTINE VLASOTINCE
MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA ŠVAJCARSKJE

NATASCHI ZUPAN
KATARINI KATANIĆ
GORANU BOŽIČEVIĆU
GORDANU BODOGU
SVIM UČESNICIMA TRIBINA
POSETITELJKAMA I POSETIOCIMA TRIBINA
DANAS-U

I SVIM OSTALIM LJUDIMA KOJI SU NAS PODRŽALI NA BILO KOJI NAČIN

Koristimo ovu priliku da se posebno zahvalimo
našem prijatelju Novici Kostiću i prijateljicama
Sanji Dimitrijević, Danici Novaković i Eleonori
Čabradi Šijačić, bez čije velike motivacije i truda
u organizaciji tribina one ne bi postigle ovakav odjek.